הקליניקות למשפט ושינוי חברתי - סיכום פעילות שנתי תשפ״ג

מבוא

אנו שמחות וגאות להציג בפניכן את סיכום הפעילות השנתי לשנת הלימודים תשפ״ג (2022-2023). בשנת הלימודים תשפ״ג השתתפו בשבע הקליניקות הפועלות בפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה כ-100 סטודנטים. הקליניקות הן: הקליניקה למשפט, טכנולוגיה וסייבר, הקליניקה לפמיניזם משפטי, הקליניקה למימוש זכויות אדם באמצעות ההליך האזרחי, הקליניקה ליישוב סכסוכים, קליניקת הסניגוריה הציבורית ומערכת הצדק הפלילי, הקליניקה לזכויות אדם והקליניקה למשפט ומדיניות חינוך. הקליניקות טיפלו במאות רבות של תיקים, קידמו עשרות פרויקטים, ייצגו אלפי לקוחות, והשפיעו באופן ישיר ועקיף על אלפים רבים מאוד של נשים ואנשים ועל החברה הישראלית בכללותה.

אף שכל קליניקה שונה מרעותה, כולן פועלות לשם קידום שלוש מטרות: ראשית, קידום זכויות אדם, האינטרס הציבורי ונגישות לצדק של אוכלוסיות מוחלשות. שנית, מתן חינוך משפטי איכותי לסטודנטים למשפטים. ושלישית, קידום מחקר משפטי יישומי.

לשם הגשמת מטרותיהן, הקליניקות פועלות תוך שימוש בכל קשת הכלים המשפטיים: ייצוג לקוחות בבתי משפט, מתן סיוע וייעוץ משפטיים, כתיבת ניירות עמדה, הצעות חוק, מתן שירותי גישור, עריכת מחקרים יישומיים, הנגשת מידע משפטי לאוכלוסיות מוחלשות באמצעות דפי מידע ופודקאסטים, סדנאות, ועוד. הסטודנטים מועסקים בפרויקטים ובתיקים השונים ומלווים באופן צמוד על ידי מנחי הקליניקות. הפעילות, כפי שניתן לראות בסיכום, היא רבה ומגוונת, וכולה בעלת חשיבות גדולה עבור פרטים ועבור החברה.

הפעולות של הקליניקות מתורגמות, במקרים המתאימים, גם למחקר משפטי יישומי המציף תובנות מהשטח, שיש בהן תרומה ייחודית לפיתוח הידע המשפטי, שיפור הדין, וקידום זכויות אדם.

כל קליניקה מלווה בשיעור עיוני, שבו נלמדים התחומים המשפטיים הרלבנטיים, וכן ניתנת הזדמנות לדיון על התובנות העולות מן ההתנסות המעשית, ובכלל זה דיונים על אתיקה של עריכת דין, על הפער בין המשפט עלי ספר והמשפט בעולם האמיתי, על פערי הכוחות במשפט ועל אתגרי זכויות האדם בישראל. בקליניקה פועלים יחד סטודנטים מכל גווני החברה הישראלית, בונים שותפויות ומקיימים שיח מכבד, מבוסס עובדות וביקורתי. רוב הקליניקות מלוות בסמינר עיוני המועבר על ידי המנחה האקדמי. בסמינר האקדמי מקבלים הסטודנטים רובד נוסף של העמקה בתאוריות, ועבודות המחקר שלהם עוסקות פעמים רבות בנושאים בהם נתקלו בעבודה המעשית.

הקליניקות אף מארגנות כנסים, שולחנות עגולים וארועים דומים לטובת סטודנטים עורכי דין ואקדמאיים בתחומי המומחיות. ביום זכויות האדם הבינלאומי השנה ארגנו הקליניקות פאנל בנושא דיור ציבורי, הקליניקה למשפט, טכנולוגיה וסייבר ארגנה שולחן עגול בנושא רוגלות בעקבות דו״ח מררי, וביום האישה הבינלאומי ארגנה הקליניקה לפמיניזם משפטי פאנל בנושא אקטיביזם פמיניסטי.

בנוסף לפעילות של כל קליניקה, הקליניקות שיתפו פעולה בתיקים ופרויקטים רבים. למשל, הקליניקה לפמיניזם משפטי והקליניקה ליישוב סכסוכים משתפות פעולה בקידום מודל לצדק מאחה במקרים של עבירות מין. הקליניקה למימוש זכויות אדם בהליך האזרחי משתפת פעולה עם קליניקת הסניגוריה הציבורית להגשת תביעות נזיקין במקרים של פגיעה בזכויות במסגרת מעצר, ועוד.

אנו מזמינים אתכם ואתכן לעיין בדו״ח ונשמח לשמוע רעיונות והערות, וכמובן לשתף פעולה בעתיד.

צוות הקליניקות.

<u>הקליניקה לפמיניזם משפטי</u>

מנחה קלינית: עו״ד ורדית אבידן
מנחה אקדמית: ד״ר אריאן רנן ברזילי

הקליניקה לפמיניזם משפטי בוחנת כיצד מתייחסת החברה הישראלית, הנתפסת כחברה מודרנית, חילונית, דמוקרטית ושוויונית, לנשים החיות בה בתחומי חיים שונים. הסטודנטים/ות בקליניקה נחשפות/ים למנגנונים החברתיים, המוסדיים והמשפטיים המעצבים את היחסים המגדריים בישראל, והגורמים לפגיעה בזכויותיהן של נשים.

בקליניקה השתתפו השנה 15 סטודנטיות, ארבעה מתוכם גברים (מספר הגברים הגבוה ביותר בקליניקה בשנים האחרונות), שפעלו במסגרת מגוון פרויקטים, חלקם פרויקטים רוחביים שנועדו לקדם מדיניות, ו/או ליתן שירותים יחודיים לקליניקה, וחלקם טיפול בפניות פרטניות של נשים הפונות לקבלת יעוץ וייצוג משפטי. היקף הפניות שמגיעות לקליניקה הוא גדול מאוד, בממוצע 5-4 פניות חדשות בשבוע ובסה״כ כ-200 פניות בשנה.

I. <u>עררים על החלטת סגירת תיק בעבירות מין</u>

הקליניקה מגישה עררים בשם נפגעות בעבירות מין על החלטות לסגירת תיקים. בסמסטר האחרון עסקה הקליניקה בשלושה תיקים בנושא זה:

1. הקליניקה מייצגת ומלווה אישה עם מוגבלות פיזית וקוגנטיבית, תושבת כפר אום אל פאחם שהגישה תלונה בגין אונס ע״י נהג ההסעות מהישוב, אשר נוהג להסיע אותה למרכז היום בו היא שוהה. התלונה נסגרה, על אף שמבדיקת תיק החקירה ע״י הקליניקה, נמצא שישנם ראיות להוכחת טענתה. במאי 2022 הוגש ערר על סגירת התיק. מדובר בתיק אקוטי, היות ומדובר באישה עם מוגבלות המתקשה להגיש בצורה קוהרנטית את גרסתה. אנו עדיין ממתינות לתשובת הפרקליטות בערר, ובשל חלוף הזמן הגשנו בקשה מתאימה לנציבות הביקורת על הפרקליטות והתביעות.

2. בדצמבר 2022 הוגש ערר בשמה של נערה בת 17 שנאנסה (ממש לפני גיוסה לצה״ל) ע״י חבר קרוב. על אף היעדר תמיכה מסביבתה הקרובה, הנערה הגישה תלונה במשטרה נגד התוקף אולם למרות שהיו, לדעתנו, מספיק ראיות נגד התוקף, התלונה נסגרה. הקליניקה הגישה ערר בשמה תוך שאנו מדגישות את המסר החברתי החשוב שיש בפתיחת תיקים במקרים שיש קשר קרוב בין הפוגע לנפגעת, כדי להדגיש שגם בנסיבות אלה יכולה להתרחש פגיעה מינית. בינתיים הגשנו בשם הנערה תביעת נכות לביטוח לאומי והיא קבלה קצבת נכות מלאה וסל שקום, במסגרת כך היא החלה טיפול ומתחילה להרשם ללימודים.

3. בינואר 2023 פנתה אלינו אישה שהותקפה ע״י בן זוגה לשעבר, הזמינה משטרה ובן הזוג נעצר. לימים התברר לאישה שהוגש כתב אישום ללא שידעו אותה. בבירור שערכה הקליניקה עם התביעות לגבי מצב התיק נודע לנו שהתיק נסגר – כתב האישום בוטל וכל זאת ללא יידוע של הלקוחה שלנו כנפגעת עבירה. הגשנו ערר בנושא ואנו ממתינות לתשובת הפרקליטות בעניין.

4. אל הקליניקה פנתה אישה, אשר טענה שנאנסה תחת השפעת סם. התיק בעניינה נסגר, וזאת על אף שהיא הביאה חוות דעת פרטית שאתרה את סמי האונס בגופה. הקליניקה פנתה לפרקליטות, כדי לבקש את חומרי החקירה. באופן מפתיע, באותו יום שהוגשה הבקשה לחומרי החקירה הפרקליטות התקשרה למנהלת הקליניקה ומסרה להם שהם פותחים את התיק מחדש. לולא התערבות הקליניקה, ייתכן שתיק שהיה אמור להיות פתוח היה נסגר. ניכר שהקליניקה כבר עשתה לה שם של מי שתגיש ערר במידה ויסגרו תיק, לפחות בפרקליטות חיפה.

II. <u>תביעות אזרחיות בגין הפליה ובגין פגיעות מיניות</u>

5. הקליניקה מייצגת אישה אשר הופלתה בעת שעבדה במשרד ממשלתי על רקע יציאה לטיפולי פוריות. בנוסף, לטענת העובדת, היא הוטרדה מינית במשך חצי שנה על ידי עובד אחר, וכאשר דיווחה על כך לא פתחו בבירור. קבלנו את תשובת משרד העבודה בעניין, אשר הכחיש את כל טענותינו, וזאת על אף שבידינו ראיות מבוססות. התחלנו פינג פונג של התכתבויות, על מנת להביא לסיום הקונפליקט בפשרה, לפני הגשת תביעה לבית המשפט.

6. הקליניקה מייצגת גבר טרנסג׳נדר אשר סובל באופן שיטתי מהתנכלות והתעמרות של משטרת טייבה. הלקוח עבר הטרדות חוזרות ונשנות ע״י מי שהיה חברו על רקע גילויי אהבה שלא זכו להדדיות, שבסופו של דבר הובילו לכך שהלקוח הותקף מינית. הלקוח הצליח להזעיק משטרה אשר תפסה את התוקף שלו בשעת מעשה, ועצרה אותו למשך יום. אחרי חודש התוקף הגיע לביתו של הלקוח וירה בו ברגליו. בעקבות הארוע, הלקוח סובל מטראומה קשה . הקליניקה מייצגת את הלקוח בדרישה למשטרה לפצותו, בשל שחרורו של התוקף לאחר האירוע של ניסיון התקיפה המינית, בטענה שאלמלא שחרורו והטיפול הלקוי של המשטרה , הירי לא היה מתבצע. לנוכח העובדה שללקוח אין יכולת כלכלית לממן את העלויות שתביעה נזיקית כנגד המשטרה דורשת, ובעיקר את חוות הדעת הרפואית שתתמוך בתביעה, הקליניקה שגרה מכתב למשטרה ובו הציעה לנסות להימנע מהליכים משפטיים ולהגיע לפשרה מחוץ לכותלי בית המשפט – אנו ממתינות לתשובת המשטרה בעניין.

7. הקליניקה מייצגת אישה שעברה תקיפה ע״י בן זוגה לשעבר, היא התלוננה במשטרה ונפתח תיק כנגד בן זוגה לשעבר. כאשר הלקוחה שלנו ביררה את מצב התיק, הודיעו לה שהתיק נסגר. היא פנתה אל הקליניקה, כדי שנגיש ערר ובאופן מפתיע ענו לנו שהתיק כלל לא נסגר ואף הוגש כתב אישום - כל זאת מבלי שעדכנו את לקוחתינו. לאחר התערבותנו התקשר התובע אל הלקוחה, על מנת לבקש את עמדתה לגבי אפשרות של הסדר טיעון בתיק, היא מסרה לתובע שתחשוב על כך יומיים ותחזור אליו, להפתעתנו הרבה התובע מבלי להתחשב בעמדתה של הלקוחה כנדרש בחוק, מסר לבית המשפט, כי קיים הסדר טיעון והלקוחה שלנו עומדת מאחוריו, וזאת בניגוד למה שקרה בפועל. כפועל יוצא, הכנו תביעה קטנה כנגד מחלקת התביעות במשטרה, לפיה מדובר בפגיעה באוטונומיה של הלקוחה וביקשנו פיצוי, בימים הקרובים אנו מתעתדות להגיש.

8. בחודש מרץ 2023 פנתה אל הקליניקה אישה שטוענת כי הוטרדה מינית על ידי המעבידה שלה ומקום העבודה לא עשה דבר על אף תלונתה. לאחר שפנינו אל המעסיק במכתב לפני תביעה המעסיק הסכים לפצותה, והגענו להסדר פיצוי בגובה 50,000 ש״ח ממקום העבודה.

III. צדק מאחה בעבירות מין

הקליניקה, בשיתוף עם הקליניקה לישוב סכסוכים, מתנסה בשנים האחרונות בתהליכים של צדק מאחה בעבירות מין. הקליניקה מייצגת בימים אלה אישה שעברה הטרדה מינית לפני מספר שנים במסגרת יחסי מטופל מטפלת. הלקוחה התעמתה עם המטפל אשר התנצל על המעשים. מפרטי המקרה נראה כי מדובר במקרה המתאים לגישור, ולאחר קבלת הסכמות הצדדים, החל תהליך הגישור.

במהלך הגישור התקיימו מס׳ פגישות: פגישה נפרדת עם כל צד ועורכי הדין ופגישה משותפת בין הצדדים, אשר במהלכה האישה התעמתה עם המטפל שפגע בה. הפגישה התקיימה במרחב בטוח ומאוד מעצים עבור הנפגעת, אשר יכלה בדרך זו לסגור מעגל מול הפוגע שלה.

כיום הגישור עומד בפני סיומו, הנפגעת ביקשה במסגרת הגישור פיצוי כספי בגובה 50,000 ש״ח וכן התחייבות של הפוגע כי הוא יתלה תקנון למניעת הטרדה מינית מותאם למטפלים בעיסוי שהוכן על ידי הקליניקה, יחוייב להמליץ למטופלות על הגעה עם מלווה ויעבור הדרכה פרטנית למניעת הטרדה מינית. בימים אלו אנו במגעים אחרונים לסיום הגישור.

לאור הניסיון המצטבר בקליניקות פיתחנו ״מודל״ ייעודי לגישורים במקרים אלה, שיאפשר ערוץ אלטרנטיבי לנפגעות תקיפה מינית, אשר אינן בוחרות בערוץ פלילי או אזרחי - ומעביר את השליטה בהליך לנפגעות, תוך כדי התחשבות בזכויות המשפטיות של הצדדים. ייחודו של המודל הוא שהוא משלב אלמנטים של גישור וצדק מאחה.

בחודש יוני נפגשנו עם פרקליטת מחוז צפון ופרקליטת מחוז חיפה, על מנת לבדוק שילוב של המודל במקרים של תיקי עבירות מין שנסגרו, לאור הפגישה קבלנו פניות מפרקליטות תל אביב, על מנת לבדוק אפשרות של גישור מאחה במקרים בהם נסגרו התיקים.

IV. הגנה מפני תביעות השתקה בנושא הטרדות מיניות

הקליניקה מייצגת אישה שנפגעה מינית במהלך טיפול מיני, ולאחר שחשפה את דבר הפגיעה המטפל הגיש נגדה תביעה בגין לשון הרע, תוך שהוא מגיש עוד 5 תביעות לשון הרע כנגד כל מי שתמך בה ברשתות החברתיות.

הגשנו בשמה של הנפגעת כתב הגנה וכתב תביעה שכנגד - לנוכח הגשת כתב התביעה שכנגד, התובע החליט למשוך את התובענה כנגד אותה אישה.

הקליניקה הגישה כתבי הגנה בגין 2 תביעות נוספות שהגיש אותו ה״מטפל״ כנגד אקטיביסטיות ועיתונאיות שכתבו עליו, כדי לממש את האינטרס הציבורי בחשיפתו. כיום אנו מצויות בהליכי גישור, על מנת לסיים את התובענות נגדן. בהליך אחד כבר קיים הסכם פשרה ובימים אלו, אנו ממתינות לאישורו.

V. נגישות נפגעות תקיפה מינית לשירותים

לנפגעות תקיפה מינית מספר ממשקים עם רשויות המדינה, במסגרת ההליך המשפטי או מתן שירותים רפואיים וחברתיים. בשנים האחרונות הקליניקה פועלת לבחון את הממשקים השונים בשאיפה לשפר את פעולתם ואת התאמתם לצרכים של נפגעות. בין היתר, הקליניקה עסקה בנושא החדרים האקוטיים, הליכי ערר, והגנה על פרטיותן של נפגעות.

1. קצבת נכות לנפגעות תקיפה מינית

הקליניקה מסייעת לנשים הסובלות מפוסט טראומה בגין פגיעה מינית להגיש תביעות נכות לביטוח הלאומי. כמו כן דף מידע שהקליניקה ניסחה בנושא זה עלה לאתר הביטוח הלאומי. השנה ייצגנו 4 נשים בהליכים הללו.

2. הכנה להליך התלונה במשטרה

הקליניקה מעניקה לנפגעות תקיפה מינית שירות הכנה לקראת הגשת תלונה במשטרה. אין חולק שיש צורך ברפורמה באשר לדרך הטיפול בנפגעות תקיפה מינית על ידי המשטרה, אך עד שזה יקרה, הקליניקה מסייעת בתיווך של ההליך במשטרה והתנהלות החקירה למתלוננות. במסגרת תהליך ההכנה לחקירה אנו מדמות חקירה, מעבדות ומקשיבות לגרסה ומסייעות למתלוננת להבין את הליך החקירה, אילו שאלות היא תישאל ומדוע, ומעניקות למתלוננת מידע גם בדבר הטעמים האפשריים לסגירת תיק. הליווי נמשך, במידת הצורך, גם בהמשך ההליך. למשל אנו מכינות מתלוננות לעימות שבין המתלוננת לחשוד, על ידי דימוי מצב של עימות והסבר לגבי מטרות העימות.

השנה קיימנו 3 הכנות לחקירה:

- הכנו להליך התלונה במשטרה אישה שנאנסה במסגרת מסיבת סטודנטים, תוך כדי שהושם לה סם אונס במשקה. האישה הגישה תלונה ואנו ממתינות לתוצאות החקירה. במקביל גם מגישות אוהל ועדה רפואית של ביטוח לאומי.
- אישה נוספת שהכנו לחקירה נאנסה ע"י עמית לעבודה שלה, כאשר היתה בדרך לביתה. בשל העובדה שהלקוחה לא זוכרת את פרטי האירוע (תסמין מוכר לנפגעות שבשל מנגנוני הגנה נפשיים מדחיקות את הטראומה) ביצענו 2 הכנות לחקירה, בכל פעם הלקוחה נזכרה בפרטים נוספים, ואולם עדיין יש חשש שהתלונה תיסגר. בשל כך, אנו נפגש עימה עוד מס' פעמים.
- הקליניקה הכינה לחקירה אישה בת 40 שעברה גילוי עריות בגילאי 4-14 ע"י אביה. בגיל 27 התעמתה עם משפחתה בעניין ולא קבלה את תמיכתם, ומאז היא מנותקת מהמשפחה. היום בגיל 40 לאחר שאושפזה מס' שנים בבית חולים, בשל תסמיני הפגיעה הקשים, התעוררו בה זכרונות רבים מתקופת ההתעללות והיא מעוניינת להגיש תלונה. נפגשנו עם הלקוחה פעמיים, כדי לנסות לאסוף את הזכרונות להבין יחד עימה איך היא מתגברת ע"י ההתנתקויות שהיא מתמודדת איתם, על מנת שתוכל להגיש תלונה בצורה קוהרנטית וברורה.

VI. ייצוג נשים נפגעות אלימות במשפחה

הקליניקה בשיתוף פורום מיכל סלה, מייצגת נשים, בעיקר מקבוצות מוחלשות, בבקשות לקבלת צווי הגנה מפני אלימות במשפחה ובייצוגן מול מערכות המדינה.

1. הקליניקה מייצגת, יחד עם הקליניקה למימוש זכויות אדם בהליך האזרחי, אישה שהייתה במשך 10 שנים בקשר מתעלל ואלים. מספר שנים לאחר סיום הקשר, בן זוגה המתעלל החל להשמיץ את הלקוחה בכל פלטפורמה אפשרית - טלגרם, יוטיוב. הקליניקות החליטו להגיש בשמה צו למניעת הטרדה מאיימת להורדת הפרסומים ובנוסף לשלוח מכתבים לפלטפורמות הפרסום על מנת שיסירו את הפרסומים הפוגעניים, לצערנו על אף דיון הוכחות מוצלח בו הצלחנו להראות שמדובר באדם שקרן ואובססיבי, בית המשפט לענייני משפחה לא השתכנע שפרסומים בערוץ טלגרם מהווים הטרדה מאיימת. בימים אלו אנו שוקדות על הגשת ערעור.

2. הקליניקה בשיתוף פורום סלה, מייצגת אישה שעברה אלימות על ידי בן זוגה לפני 5 שנים, היא התלוננה נגדו במשטרה, התנהל הליך פלילי והוא הורשע בתקיפה ואיומים. על אף הרשעתו האלימות לא הסתיימה ומאז היא מתרחשת בתוך בית המשפט – הליכי גירושין המאופיניים בצוי הגנה הדדיים וניכור הורי. בשל העובדה שלשניים ילדים משותפים לא ניתן כלל להתנתק מהגרוש האלים. מערכת היחסים ביניהם כגרושים מאופיינים בחוסר תקשורת פחד וחוסר ושתוף פעולה מטעמו, כאשר הדרך היחידה של הלקוחה לתקשר עימו על הילדים ותשלומי המזונות היא להגיע אליו לעבודה ולאיים, כי היא תפרסם את עובדת היותו עבריין מורשע. בסופו של דבר הגרוש הגיש נגד הלקוחה צו למניעת הטרדה מאיימת. בדיון שהתקיים בבית המשפט לענייני משפחה, בית המשפט לא קבל את טענותינו לפיהן מדובר בניצול לרעה של הליכי משפט וכי העובדות לגביו מופיעות בפס״ד פומבי. הגשנו ערעור שלצערנו הרב נדחה ע״י בית המשפט.

3. הקליניקה מייצגת אישה שצברה חוב של 50,000 ₪ לביטוח לאומי בשל טעות שבטוח לאומי עשה בעניינה. הלקוחה קבלה מביטוח לאומי מזונות, היות והגרוש האלים שלה לא משלם לה. לפי חוק ביטוח לאומי, אישה אינה זכאית לקצבת מזונות מהביטוח הלאומי כאשר האישה עובדת ומקבלת שכר מעל רף שנקבע, וזאת על אף שהמזונות מגיעים לילדים. הלקוחה קבלה מביטוח לאומי מזונות כאשר לא עבדה וכשחזרה לעבוד היא עדכנה את ביטוח לאומי, אולם הם המשיכו לשלם לה מזונות. ביטוח לאומי גילה זאת ועל אף שהלקוחה הודיעה ועדכנה בזמן, ביטוח לאומי שלח לה דרישת חוב על סך של 50,000 ₪ וניכה זאת מקצבת הילדים שלה. בשיתוף עם פורום סלה אנו בודקות אפשרות להגיש הצעת חוק שתשנה את המצב החוקי משום שיש בו כדי לעודד נשים לא לעבוד, ובכך להשאירן במעגל העוני.
4. יחד עם עוד 3 קליניקות העוסקות בזכויות נשים מאוניברסיטאות שונות – הגשנו נייר עמדה לשר הרווחה, כנגד הכוונה להפריט את תוכניות השיקום לגברים אלימים, מחמת החשש שהפרטת התוכניות תפגע באיכותן. הפרטה של השירותים הללו – הינה פגיעה בנשים הסובלות במעגל האלימות.

VII. <u>בריאות לנשים</u>

הקליניקה ממשיכה לקדם מדיניות בסוגיות הנוגעות לבריאותן של נשים, ביחד עם הלובי למאבק באלימות מינית בנשים בראשות יעל שרר. כבר שנתיים שאנו בהליכי מיצוי זכויות טרם הגשת בג״ץ מול משרד הבריאות שמתרכז בדרישה שלנו אל מול משרד הבריאות לטפל בעניינים להלן: הפרדת מחלקות מעורבות במחלקות פסיכיאטריות בשל פגיעות מיניות והריונות לא רצויים, נקיטת אמצעים למניעת פגיעות מיניות במחלקות הפסיכיאטריות וכן חלוקת אמצעי מניעה, מתן טיפול נפשי לילדים נפגעי מינית (כיום אין כלל טיפול מתאים

לילדים על אף ש80% מהמטופלים במרכזי הטיפול לקטינים הם קטינים שעברו פגיעות מיניות.) פתיחת מרכזי טיפולי נפש לנפגעות תקיפה מינית – כיום מצויים רק 4 מרכזים הממונים ע״י הממשלה, כאשר קיימות רשימות המתנה של מאות נשים הממתינות שנים לקבלת טיפול במרכזים. לאחר הליך מיצוי הליכים ארוך הוגשה ביוני 2023 עתירה לבג״ץ בה בקשנו שמשרד הבריאות יקבע מועדים להוצאה לפועל של תוכנית מוגנות מינית והפרדת מחלקות בבתי החולים הפסיכיאטרים והפעלת תוכנית החירום לפתיחת עוד מרכזי נפש לקטינים.

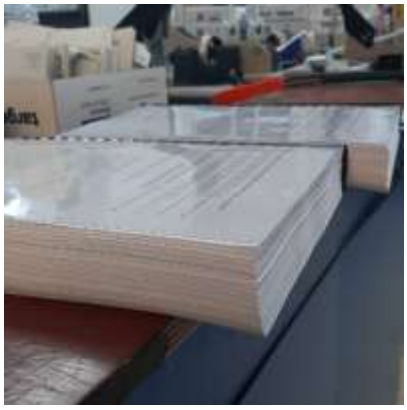

VIII. <u>חגיגות יום האישה הבינלאומי</u>

השנה ציינו את יום האישה ב-14.3.23 באמצעות פאנל אליו הוזמנו נשים ממגזרים שונים, אקטיבסטיות פמניסטיות בתחומן, אשר סיפרו לנו מנקודת מבטן על יום האישה מבחינת עבר הווה ועתיד, במיוחד לנוכח הרפורמה המשפטית. מי היו הדוברות?

IX. ייצוג נשים בהליכי הגשת צוי הגנה

השנה ייצגנו אישה אשר קבלה (ללא יצוג) צו הגנה במעמד צד כנגד אחיה, אשר לטענתה פרץ לה לדירה בגלל שלא הסכימה להיפגש איתו. האח שהינו אדם "נורמטיבי" ובעל כוח, הגיש בקשה לבטל את הצו ונקבע דיון במעמד הצדדים. מדובר בתיק מורכב וקשה, היות ובמהלך הייצוג עלה, כי ללקוחה פחד מבוסס מאחיה, אשר מקורו בהתעללות מינית שבוצעה על ידו שנמשכה מילדותה ועד לפני שנתיים. ההאשמות על הפגיעה המינית עלו לראשונה בפני אחיה ומשפחתה בזמן המשפט. לצערנו, פסק הדין דחה את טענותיה. יחד עם זאת, כל עוד נמשך ההליך, למשך כשנה קיבלה הלקוחה צו דבר שאיפשר לה להתמקם במקום מרוחק ממשפחתה ולשקם את חייה.

X. פרוייקט אלימות כלכלית:

השנה העברנו 2 סדנאות לנשים במעגל ההתמכרויות, על אלימות כלכלית, וזאת כדי לעורר מודעות והמשגה של קשיים כלכלים שמקורם מאלימות של בן הזוג.

הקליניקה למימוש זכויות באמצעות ההליך האזרחי

מנחה קלינית: עו"ד רעות כהן

I. **פגיעה בזכויות בהליכים פליליים**

1. תביעה על תנאי מעצר

בדצמבר 2022 הקליניקה הגישה תביעה נזיקית נגד המשטרה ושב"ס בשם לקוח שנעצר בתא שלא מיועד להלנת עצורים ונכלא בתנאים קשים ומשפילים. ההליך תלוי ועומד.

הקליניקה טיפלה בכ-5 מקרים נוספים, מתוכם מתכוונת להגיש תביעה בשניים מהמקרים .

2. מיצוי הליכים לפני תביעה על מעצר שבוצע רק בשל מראה הלקוח ("פרופיילינג")

הקליניקה מייצגת פונה שזוכה זיכוי מוחלט, לאחר שהשופט הגיע למסקנה, בין היתר, כי נעצר על-ידי המשטרה רק בשל מראהו החיצוני. המעצר והגשת כתב האישום גרמו ללקוח נזקים רבים. הקליניקה שיגרה לפרקליטות מכתב התראה לפני תביעה בדרישה לפצותו. ככל שהלקוח לא יפוצה על הנזקים שנגרמו לו, הקליניקה תגיש בשמו תביעה נגד המשטרה.

3. זכויות קטינים במעצר

הקליניקה מייצגת קטין שנעצר תוך הפרת זכויותיו, ועובדת על תביעה אזרחית בעניינו.

II. **חובות**

הקליניקה מעניקה סיוע משפטי ללקוחות בנושאי חובות לבנקים וגופים פרטיים, חובות בהוצאה לפועל, חובות הנגבים ע"י מרכז לגביית קנסות ועוד. להלן מספר דוגמאות למקרים בהם הקליניקה העניקה סיוע משפטי בנושאי חובות:

1. חשיפת ועדות "סודיות" למחיקת חובות ברשות האכיפה

הקליניקה מסייעת לפונה, דייר דיור ציבורי המתקיים מקצבת נכות, עם חוב שהשית עליו משרד הבריאות בגין אשפוזה הסיעודי של אמו ז"ל. לטענתנו, המשרד התנהל בצורה בלתי הגיונית כאשר החתים אותו על התחייבות לערוב לחובות האם ז"ל בגין אשפוזה ופעל לגביית החוב מהלקוח, כאשר בד בבד פטר אותו מהשתתפות עצמית שמוטלת על ילדי המאושפזים בעלות האשפוז של הוריהם. לאחר חלופת מכתבים עם משרד הבריאות, שלא קיבלו את טענותינו, משרד הבריאות הפנה אותנו להגיש בקשה לוועדה למחיקת חובות ברשות האכיפה.

אלא שבבואנו להגיש עבור הלקוח בקשה, לא מצאנו כל מידע על אודות הוועדה באתר רשות האכיפה. חרף זאת, ניסחנו עבור הלקוח בקשה והגשנו לרשות האכיפה. במקביל, הגשנו בקשה לפי חוק חופש המידע לברר על אודות הועדה למחיקת חובות, סמכויותיה, נהליה ומספר הפניות שמגיעות אליה.

מהתשובה שקיבלנו גילינו כי קיימת ועדה למחיקת חובות שלא מפורסמת או מונגשת לציבור. ועדה זו מטפלת בפניות ספורות בשנה, ורק כאלה שהיא יוזמת דיון בהן, מתוך אלפי הבקשות לפריסת תשלומים המוגשות לרשות. בנוסף גילינו כי לפני חצי שנה הוועדה הוסמכה גם למחוק חובות מזונות עבר לביטוח לאומי – סמכות שגם היא לא פורסמה לציבור ואיש לא ידע על קיומה.

בעקבות החשיפה שלנו, התפרסמה כתבה ב-YNET שהובילה את רשות האכיפה והגבייה להחליט על פרסום והנגשת כל הועדות למחיקת חובות ברשות לידיעת הציבור.

2. הפחתת ריביות פיגורים

בשנים האחרונות הקליניקה ביחד עם האגודה לזכויות האזרח פועלת לשינוי שיטת החישוב של ריבית פיגורים שמושתת על חובות שלא שולמו במועדם. לעמדת הקליניקה, המטרה של ריבית פיגורים היא לתמרץ אנשים לשלם חוב בזמן. זאת, לעומת הצמדה או ריבית "רגילה", שמטרתה לשמור על ערך הכסף או לפצות על נזק. הקליניקה טוענת כי השתת ריבית פיגורים על חייב שאין לו יכולת לשלם, חותרת תחת תכליתה של ריבית הפיגורים והופכת לעונש שמוטל רק על עניים.

לפני כשנתיים הוקמה על ידי הממשלה ועדה לבחינת תיקון חוק פסיקת ריבית והצמדה והקליניקה הגישה לוועדה את הערותיה. עמדת הקליניקה התקבלה והוועדה המליצה להפריד מן הריבית את המרכיב של "דמי פיגורים". בנוסף, הוועדה המליצה לאפשר למחוק את דמי הפיגורים במקרים מסוימים, בהם התכלית (תמרוץ חייבים) לא מוגשמת.

הממשלה אימצה את מסקנות הועדה ופרסמה את הצעת חוק פסיקת ריבית והצמדה (תיקון מס' 9), התשפ"ב-2022 והצעת חוק ההוצאה לפועל (תיקון מס' 71) (ריבית ודמי פיגורים), התשפ"ב-2022 הנדונות בימים אלה בוועדת חוקה חוק ומשפט.

הקליניקה עוקבת אחר הדיונים ומוודאת כי נוסח הצעות החוק יישמר. לאחרונה דיוני הועדה בהצעות החוק נדחות לאור העובדה שהדיונים בוועדה מוקדשים לחוקים שמקדמת הממשלה, ולאחרונה ביטול עילת הסבירות.

3. תקנות דמי מחייה לקיום בכבוד ומיצוי כושר השתכרות

בשנת 2019 נכנס לתוקף חוק חדלות פירעון הקובע שצו תשלומים לאדם שנמצא בהליך חדלות פרעון תיקבע על בסיס נוסחה קבועה ושוויונית שתוגדר בתקנות קיום בכבוד. הקליניקה, ביחד עם האגודה לזכויות האזרח, הגישה באוקטובר 2020 הערות לוועדה שנתכנסה לדון בתקנות.

במהלך שנה״ל תשפ״ב פרסם משרד המשפטים טיוטה של תקנות להערות הציבור. הקליניקה פעלה ביחד עם האגודה לזכויות האזרח, רבנים למען זכויות אדם ועמותת דף חדש ללא חובות לקיום שולחן עגול לדון בטיוטה ובסוגיות העולות ממנה.

באפריל 2022 הוגשו הערות הקליניקה והאגודה לזכויות האזרח לשר המשפטים דאז, גדעון סער. משלא התקדמה חקיקת התקנות, שלחנו מכתב מיצוי הליכים לפני הגשת עתירה.

בספטמבר 2022 קיבלנו מענה כי גיבוש התקנות הוא מורכב ועודנו מתבצע, וכן בשל הבחירות הקרבות במילא לא ניתן לקדמן.

על אף הקמת הממשלה החדשה, לא נראה כי יש התקדמות בנושא ואנו שוקלים את צעדינו.

III. <u>סיוע משפטי לאזרחים ותיקים בנושאי צרכנות</u>

הקליניקה טיפלה במספר מקרים שהופנו אליה, בהם התעוררו סוגיות שונות של פגיעה באזרחים על רקע פערי ידע ופערי כוחות בין הצרכן למספק שירות ועוד, לדוגמא:

א. במהלך סמסטר ב׳, הקליניקה סייעה וליוותה אדם דובר רוסית בן 58 שהתקשר עם חברה ששכנעה אותו למשוך את הכספים הפנסיוניים שלו. הלקוח שילם מס מוגדל על משיכה זו לאור החלטת המחוקק לעודד אנשים לשמור את החסכונות הפנסיוניים לתקופת הפנסיה, כלומר לגיל 67. לטענת הלקוח, הוא לא הבין על מה הוא חותם. בליווי שלנו, הוא הצליח לקבל חזרה את העמלה מהחברה ולהפקיד את הכספים שמשך חזרה לחברת הביטוח. מס הכנסה אף הסכימו להחזיר את המס. יחד עם זאת, מדובר בהחלטה ״לפנים משורת הדין״ של חברת הביטוח, ולכן הקליניקה מתכוונת לפנות למפקח על שוק ההון על מנת להסדיר מקרים של חרטה בסמוך למשיכה או הטעיה של חברות למטרות רווח ושכנוע למשוך מבלי שהמבוטח מבין את ההשלכות.

ב. הקליניקה מסייעת לאזרחית ותיקה לאחר שקיבלה (ושילמה) קנס לא מוצדק באגד, למרות שתיקפה את כרטיס הרב קו שברשותה. הקליניקה סייעה לה להגיש תלונה במבקר המדינה ובמידה הצורך תסייע לה להגיש תביעה קטנה.

IV. <u>פרויקט סיוע משפטי וקידום זכויות טרנסג׳נדרים</u>

הקליניקה פועלת מזה מספר שנים להעניק סיוע וייצוג לקהילת הלהט״ב בישראל בעניינים שונים. בשנה״ל תשפ״ב ארגוני הטרנס, ביחד עם האגודה לזכויות האזרח והקליניקה זכו במענק האיחוד האירופאי למימון פרויקט לקידום זכויות אנשים על הקשת הטרנסית למשך 30 חודשים. במסגרת הפרויקט הקליניקה אמונה על הפן המשפטי בתחום הזכות לבריאות.

1. <u>זמני המתנה לניתוחים</u>

לפני כשנה הקליניקה הגישה בקשה לפי חוק חופש המידע שהגישה למשרד הבריאות בעניין זמני המתנה לניתוח להתאמה מגדרית. הקליניקה מבקשת להבין האם אכן זמני ההמתנה הצטמצמו בשנתיים האחרונים, מאז שהוסיפו יום ניתוח נוסף בחודש, שאם לא כן, הקליניקה תשקול לעתור נגד משרד הבריאות בעניין זמני המתנה ארוכים. במהלך השנה האחרונה, משרד הבריאות האריך את זכותו למתן תשובה מספר פעמים בהתאם לנדרש ממנו בחוק, אך לאחרונה הפסיק לענות לבקשות התזכורת של הקליניקה. לכן, הקליניקה הגישה תלונה ליחידה לחופש המידע במשרד המשפטים שנמצאת בימים אלה בבירור. ככל שהתלונה לא תסייע לקבלת הנתונים, הקליניקה תגיש בשם ארגוני הקהילה הטרנסית עתירת חופש מידע נגד משרד הבריאות.

2. <u>זכויות טרנס בכלא</u>

הקליניקה הגישה עתירה בשם אסירה טרנסית אשר שפוטה ל-23 שנים. העתירה התקבלה אך פסק הדין נמצא תחת איסור פרסום, ולכן לא ניתן לפרט את מהות התיק. בקשת הקליניקה בשם האסירה להסרת איסור הפרסום תלויה ועומדת.

3. <u>זכויות טרנס בחינוך</u>

הקליניקה הגישה בשם ארגוני הקהילה הטרנסית בקשה להצטרף כידידות בית המשפט בענייננו של הילד מגבעת שמואל שלומד בחינוך הדתי שמשרד החינוך החליט להעבירו בית ספר בגלל שהוא טרנס. במסגרת הבקשה השתתפה הקליניקה בדיון שהתנהל בביהמ״ש. לאור העובדה שהמדינה לא הגישה תגובה לעתירה, העתירה התקבלה ללא דיון מהותי. והתלמיד הוחזר למשך שנת הלימודים הזו לבית הספר. פסק הדין ציין לטובה את ניירות העמדה של הארגונים בנושא.

4. <u>זכויות כלליות במערכת הבריאות</u>

הקליניקה מסייעת ללקוחות על הקשת הטרנסית במימוש זכויות במערכת הבריאות. כך למשל, הקליניקה כתבה מכתב מיצוי הליכים לקופת חולים בעניינה של טרנסית שלא הנפיקו לה טופס התחייבות לקבלת חוות דעת לטובת סל שיקום בבריאות הנפש, משום שהיא עוברת תהליך בוועדה להתאמה מגדרית בתל השומר. בעקבות התערבות הקליניקה, העניין סודר.
במקרה אחר, הקליניקה כתבה מכתב בנוגע לזמני המתנה ארוכים לשירותי בריאות הנפש. בעקבות התערבות הקליניקה, הובטח ללקוחה קבלת טיפול בתוך חצי שנה ממועד הפניה הראשוני שלה.
בנוסף, הקליניקה מסייעת ללקוחות על הקשת הטרנסית בבירור לגבי הליכי ההתאמה המגדרית להם הם זכאים דרך ביטוחים פרטיים.

5. <u>הליכי התאמה מגדרית של טרנסים גברים</u>

בארץ אין כיום מנתחים שמבצעים הליכי התאמה מגדרית לטרנסים גברים, ועל כן משרד הבריאות הורה לקופות החולים לממן הליכים אלה בחו״ל. יחד עם זאת, אין הנחיות מפורטות לגבי גובה כיסוי הוצאות מגורים וכלכלה שמגיעים לכל מבוטח, וכל קופה מתנהלת באופן שונה. בנוסף, לכל קופה

הסדרים שונים עם מרכזים רפואיים שונים, אין שקיפות בנושא והמבוטחים לא יכולים לעשות החלטה מושכלת ומודעת לגבי סוג הניתוח הרצוי.
הקליניקה הגישה בקשות חופש מידע לכל אחת מהקופות, במטרה להנגיש לציבור את המידע ומאחר והבינה כי יש שונות גדולה בין הקופות, מתכננת גם לפנות למשרד הבריאות על-מנת שיוציא הנחיות ברורות לשם השוואת התנאים בכל הקופות.
בינתיים, אחת מקופות החולים מסרבת לחשוף חלק מהמידע בטענה כי הוא מהווה סוד מסחרי וקופת חולים אחרת טרם ענתה. הקליניקה שוקלת לעתור נגד שתי הקופות על-מנת לקבל את המידע.

6. <u>הליכי בידוק בטחוני של נוסעים על הקשת הטרנסית בנתב"ג</u>

פרוייקט גילה להעצמה טרנסית ביצע סקר על בידוק בטחוני שעוברים אנשים על הקשת הטרנסית בנמל התעופה בן גוריון, ממנו עולה כי רבים חווים בידוק בטחוני משפיל ופוגעני. במקביל התפרסמה על כך כתבה בעיתון הארץ. הקליניקה שלחה מכתב ביולי 2023 בשם ארגוני הקהילה הטרנסית בדרישה מרשות שדות התעופה, שב"כ, אל על ומשרד התחבורה כי יורו על הפסקת נהלי הבדיקה הפוגעניים כלפי אנשים על הקשת הטרנסית וכן יעבירו הדרכות בנושא למתשאלים בשדה התעופה.

V. <u>סיוע משפטי לאשה המוטרדת על-ידי בן זוג לשעבר באמצעות הרשתות החברתיות</u>

ביחד עם הקליניקה לפמיניזם, הקליניקה מסייעת לאשה אשר בן-זוגה לשעבר מטריד אותה במישרין ובעקיפין ברשתות החברתיות. הקליניקות הגישו בשם הלקוחה בקשה למתן צו הטרדה מאיימת וצו הגנה, וכן ייצגו את הלקוחה בדיונים. לאחר שבית המשפט העניק צו זמני לאורך ההליך, הוא החליט בסופו של דבר לדחות את בקשת הלקוחה בפסק דין שניתן ביוני 2023. הקליניקות סבורות כי יש טעם לערער והלקוחה שוקלת זאת בימים אלה.

בנוסף הקליניקה שלחה מכתבי התראה ל-YOUTUBE בטענה כי ההטרדה והוצאת הדיבה מתבצעת באמצעות הפלטפורמה שלה, ועל כן יש לה אחריות בעניין. במאי 2023 יוטיוב הודיעה לקליניקה כי בעקבות מכתב ההתראה הם החליטו להסיר את כל הסרטונים המפירים.

VI. <u>סיוע לאישה עם מוגבלות בתביעת אובדן כושר עבודה מול קרן הפנסיה</u>

הקליניקה מסייעת לאישה שתביעתה לקצבת נכות מקרן הפנסיה על רקע אובדן כושר עבודה בשל התפרצות PTSD נדחתה מכיוון שחברת הביטוח הכריעה כי מדובר במחלה שהייתה קיימת טרם הצטרפותה לביטוח. הקליניקה סבורה כי פרשנות חברת הביטוח למחלה קיימת היא לא נכונה. הקליניקה ביקשה לערער על ההחלטה, ועל כן במהלך אוגוסט 2023 תתקיים ועדת ערר רפואית בעניינה של הלקוחה. הקליניקה תייצג את הלקוחה בוועדה.

VII. <u>הגנה בתביעות השתקה</u>

ביחד עם הקליניקה לפמיניזם, הקליניקה ייצגה ארבע צעירות בנות 20 שהשתתפו בהפגנות נגד מועדון הטאבו בתל-אביב, לאחר שהתפרסם תחקיר על בעלי המועדון ממנו עולה כי ניצלו נשים רבות.

בעלי המועדון שלחו לצעירות מכתבי התראה לפני הגשת תביעות לשון הרע בגין התבטאויות שלהן במסגרת ההפגנות. הקליניקות שלחו מכתב תגובה וטענו כי לא מדובר בלשון הרע ובעלי המועדון מנסים להשתיק את הטענות שהעלה התחקיר כלפיהם, על-ידי תקיפת נשים צעירות ללא כוח וממון.

בתגובה, ב"כ בעלי המועדון השיב במכתב כי הם החליטו לא לנקוט כעת בהליכים משפטיים נגד לקוחותינו.

VIII. <u>הסכסוך על נחל האסי: הגנה על זכות הגישה למשאבי ציבור ומקרקעי ייעוד</u>

בעבר ייצגה הקליניקה פעילה מרכזית במאבק להבטחת זכות הגישה לנחל האסי בתביעת השתקה שהוגשה נגדה ע"י קיבוץ ניר דוד בגין פוסט בפייסבוק שפרסמה. בשנת הלימודים הקודמת הקיבוץ החליט למחוק את התביעה, וזאת לאחר שבית המשפט קרא את כתב ההגנה שהגשנו והמליץ לקיבוץ באופן נמרץ לעשות כן.

השנה, הקליניקה ביחד עם האגודה לזכויות האזרח שלחה ביוני 2023 מכתב ליועמ"ש, לשר הפנים, למועצה אזורית עמק המעיינות ולקיבוץ ניר דוד בעקבות מתווה נחל האסי שפרסם היועמ"ש בחודש מאי 2023. לטענת הקליניקה והאגודה המתווה לא חוקי, הוצא שלא בסמכות ומאפשר לגורם פרטי (הקיבוץ) לחסום באופן מפלה את גישת הציבור למקרקעי ייעוד ולדרך סטטוטורית.

המתווה הלא חוקי אמור להיכנס לתוקף ביום 1.7.2023 ואם אכן יוחל, הקליניקה והאגודה ישקלו לעתור נגדו.

<u>הקליניקה למשפט, טכנולוגיה וסייבר</u>

מנחה קלינית: ד"ר עו"ד דלית קן-דרור פלדמן

הקליניקה למשפט טכנולוגיה וסייבר הינה הקליניקה היחידה מסוגה בארץ, ומטרתה להתמודד עם האתגרים המשפטיים הרבים המתעוררים בעידן הטכנולוגי. סוגיות אלה כוללות, בין היתר: הגנת הפרטיות ו-Big Data, קניין רוחני, חופש הביטוי ברשת, התקפות קיברנטיות וביטחון לאומי, אחריות ספקים לפגיעות ברשת ועוד. הקליניקה משלבת הבנה בתחום החידושים הטכנולוגיים יחד עם מומחיות בתחומי המשפט הרלבנטיים לרגולציה של חידושים אלה, ועושה שימוש בכלים משפטיים כמכשיר לשינוי חברתי והגנה על זכויות בהקשרים של טכנולוגיה וסייבר. הקליניקה ממשיכה בפרויקט במימון האיחוד האירופאי יחד עם התנועה לחופש המידע, לקידום שקיפות בקבלת החלטות אלגוריתמית על ידי גופים ממשלתיים.

בשנה"ל תשפ"ג השתתפו בקליניקה 16 סטודנטיות וסטודנטים, שפעלו במסגרת מספר פרויקטים:

I. <u>הגיל השלישי והנגשה דיגיטלית – פרויקט ע"ש השופט חביבי</u>

הקליניקה ממשיכה את פרויקט הערים החכמות משנה"ל שעברה ומתמקדת בהנגשת שירותים מקוונים, ובכלל זה שירותים ממשלתיים, צרכנות אונליין, ועוד, לגיל השלישי. במסגרת זו הסטודנטים פעלו במספר מישורים:

1. **בחינת המצב הקיים כיום – בעיות ופתרונות קיימים :** במהלך סמסטר א', כתבה הקליניקה מסמך מיפוי בעיות ראשוני, בו מפורטות בעיות שהאוכלוסיה המבוגרת נתקלת בהם ביחס לנגישות לשירותים מקוונים. המסמך של מיפוי הבעיות יצורף למסמכים הנוספים ויפורסם באתר הקליניקה ואף יועבר לחברי הכנסת והרגולטורים הרלוונטיים, בסיום הפרויקט. מהמידע שנאסף עולה כי אחד החששות המרכזיים ביחס לשירותים אונליין נוגע לרכישות מקוונות וכן לתרומות מקוונות (כמו קישורים שנראים אמיתיים או במייל או בהודעה בטלפון הנייד, בהם מבקשים פרטי כרטיס אשראי) וכדומה. הפתרונות המוצעים כיום עיקרן בתחום ההדרכה לאוכלוסיה מבוגרת– בין אם הדרכה פנים אל פנים ובין אם באמצעות תוכנות ותמיכה מקוונת. אף שפתרונות אלה מועילים, הם אינם חפים מבעיות. הפתרונות המוצעים באופן מקוון אינם ניתנים לאיתור בקלות, ואינם פותרים את הבעיה עבור אנשים שמתקשים בנגישות לשירותים מקוונים. ההדרכות פנים אל פנים פעמים רבות אינן מספיקות. כך גם הדרכה אינה טובה לאנשים הסובלים מבעיות זיכרון שונות.
2. **הקמת קואליציה עם ארגוני חברה אזרחית נוספים לפעולות משותפות:** על בסיס מסמך המיפוי, יזמה הקליניקה הקמה של קואליציה משותפת לפעילויות בנושא. יחד עם הקליניקה לקידום זכויות אדם בהליך האזרחי (כאן), הקליניקה לזכויות ניצולי השואה והזקנה באוניברסיטת תל אביב, עמותת המשפט בשירות הזקנה, פורום עמותות של הגיל השלישי, הג'וינט הישראלי, ונציגות מאיגוד האינטרנט הישראלי המנהלים את נטיקה – מרכז לאינטרנט בטוח (שם מתקבלות פניות גם של אנשים מבוגרים). פגישה התקיימה ביום 8.1.23. יצא סיכום דיון ובינתיים הוחלט על שיתופי פעולה. שיתוף הפעולה המשיך בסימסטר ב' בעיקר עם הקליניקות לזקנה בבר אילן ובתל אביב. הקליניקות כתבו יחדיו מסמך ובו ריכוז הפניות והבעיות בתחום רשות הדואר, כפי שיפורט להלן, לוועדה לזכויות ניצולי השואה.

3. **פניות פרטניות:** הקליניקה מעניקה ייעוץ וסיוע בפניות פרטניות העוסקות בדיגיטציה והגיל השלישי, כמפורט להלן. כל הפניות הגיעו לקליניקה דרך מקרים בהם נתקלו הסטודנטים או המנחה של הקליניקה, אולם הנפגעים לא רצו להתלונן. על כן פנינו פניות מהותיות:

- **רב קו זהב**: הקליניקה פנתה בסמסטר א' למשרד התחבורה ולרכבת ישראל בנוגע לכך שהזכות לנסוע בחינם ברכבת מותנה בשימוש בכרטיס רב-קו זהב. כך, לא ניתן לנסוע ברכבת בחינם ללא הכרטיס גם אם מציגים למשל תעודת זהות כהוכחה לגיל. יש להדגיש כי השימוש ברב-קו דורש התקנת אפליקציה סלולרית, דבר המקשה על אנשים זקנים לממש את ההטבה. הקליניקה ביקשה לאפשר פתרונות נוספים, על מנת שניתן יהיה לממש את הזכות המהותית בקלות ולא יצטרכו לרכוש כרטיס במחיר מלא. נשלחו 2 תזכורות – אולם טרם ניתן מענה בנושא. אנו נמשיך את המעקב.
- **נגישות לשפה הרוסית**: בעקבות בעיה שהוצפה על ידי סטודנטית בקליניקה שמתנדבת בארגון שבא במגע עם אנשים מבוגרים יוצאי ברית המועצות, פנינו בסמסטר א' לארגון כל זכות בבקשה להנגיש דרכם מידע על שורה של מוקדים שזוכים בהם למענה אנושי ברוסית, אולם אין להם נוכחות ברשת בשפה הרוסית ולכן לא מודעים לקיומם. במסגרת שיתוף הפעולה הקליניקה העבירה מידע שאספה בנושא זה לקול זכות, והציעה את סיועה ביצירת דפי מידע מפורטים ברוסית. מאתר קול זכות לא ביקשו לבסוף סיוע. בנוסף, השתתפה הקליניקה במספר דיונים בוועדת הכנסת למען זכויות ניצולי השואה, שם עלה כי אין מודעות מספקת בקרב זקנים למוקדים הקיימים והוועדה מחפשת לכך פתרון. עד למציאת הפתרון - הקליניקה החליטה ליצור דף עם מידע על מוקדים ממשלתיים שונים והשפות בהן ניתן המענה בהן ולהפיץ אותו בקרב נותני השירותים – במועצות המקומיות ובעיריות, במתנ"סים, בקרב הקליניקות ועוד. דף המידע בשלבי גיבוש וייצא במהלך סימסטר הקיץ.
- **חניה באמצעות אפליקציות:** השימוש ההולך וגדל באפליקציות סלולריות לתשלום על חניה יוצר קושי לאנשים מבוגרים או כאלה שאינם משתמשים בטלפונים חכמים. הקליניקה ערכה ניסוי, לבחון מה קורה כאשר מתקשרים לשירות הפעלת החניה בייחוד אם השיחות הן בשפות שאינן עברית. עלה ששתי החברות המובילות בתחום הסדרת החניה אינן ערוכות באופן רשמי למתן שירות בשפות זרות לרבות רוסית או ערבית. בנוסף, המענה עלול לארוך זמן - ואנשים עלולים לקבל דוחות, או להסתכן בחניה ללא מונה, לאור העובדה שהם אינם יודעים לתפעל אפליקציות. מכתב בעניין ייצא בסימסטר הקיץ.

4. **השתתפות בדיונים בוועדה למען זכויות ניצולי השואה בכנסת** (6.7.2023, 22.3.23): הקליניקה נטלה חלק ב2 ישיבות בהן עלה נושא הדיגיטציה ברשויות ממשלתיות והשלכותיהן על אנשים מבוגרים בכלל ועל ניצולי שואה בפרט. במסגרת זו, **הקליניקה ערכה מחקר מקיף אל מול חברת דואר ישראל** בו עלה כי אין הנגשה שפתית נאותה – לא במוקד הטלפוני, לא באתר האינטרנט ולא ביישומון. כמו כן, עלה כי סגירת הסניפים מכבידה על אנשים מבוגרים והצורך לקבוע תור מראש מכביד עליהם יותר. חברת הדואר אמרה כי אין לה תקציבים או יכולת לתרגם הכל לשפות נוספות, אבל הם הבטיחו כי בכל משמרת במוקד הטלפוני ישנו אדם אחד לפחות שדובר ערבית ודובר רוסית. חברת הדואר ביקשה לקבל סיוע בהפצת המידע על קיומו של מוקד 171 בו ניתן לזמן תור בטלפון לסניף הדואר. כמו כן, בדיון בכנסת חברת הדואר נתבקשה לשקול מתן אפשרות לתשלום חשבונות ומשיכת קצבאות ללא תור, דבר שיקל על האוכלוסיה המבוגרת. במחקר מול הדואר הקליניקה ריכזה גם הערות של הקליניקה לזכויות אדם והקליניקה לא.נשים בזקנה וניצולי שואה של אוניברסיטת תל אביב ושל הקליניקה לזכויות

אנשים זקנים בבר אילן. נייר העמדה על חברת הדואר נכתב אף בשיתוף איתם. הקליניקה אף כתבה פניה לסמנכ"לים של כלל המשרדים הממשלתיים בתחום הנגשת האתרים ובסימסטר הקיץ תייצר מדד לאתרים ביחס להנגשה לאנשים מבוגרים, שבחלקו דומה לאנשים עם מוגבלות, אולם בחלקו שונה. למשל – עומס המלל בעמוד עלול לגרום לאנשים מבוגרים רתיעה, פשטות כניסה לשירותים ועוד.

5. על מנת להבין את הסכנות העולות כיום בעידן המקוון, לרבות היכולת לחדור למצלמות אבטחה של אנשים מבוגרים ולעקוב אחריהם, הקליניקה שמעה הרצאה של מר מאור אנג'ל, מומחה סייבר. הרצאת האורח המרתקת הייתה יוזמה של סטודנט בקליניקה.

II. <u>הגנה על הפרטיות</u>

1. **הגנה על פרטיות מטופלים:** בשנה"ל הקודמת הקליניקה הגיבה לטיוטת חוות הדעת של הרשות להגנת הפרטיות בעניין הגנה על פרטיות מטופלים במתן שירותי רפואה מרחוק. בעיקר ציינה הקליניקה כי בחוות הדעת לא הוסדר נושא שימוש הצוות ברפואי באמצעי התקשורת הדיגיטליים כגון אפליקציית ווטסאפ, הנעשית לרוב לטובת המטופלים אולם לרוב ללא ידיעת המטופלים או הסכמתם. אם המטופל מודע להעברה ומסכים אין כאן פגיעה בפרטיות. אולם, לרוב הדבר נעשה בין קולגות בצוות הרפואי ללא ידיעת המטופל. השנה פורסמה טיוטה של חוות דעת משלימה של הרשות להגנת הפרטיות בה ניסתה הרשות למזער את הפגיעה בשימוש באמצעי תקשורת פרטיים. החשש הוא שעתה הוסדרה הדרך להמשך השימוש באותם אמצעים על ידי גורמים רפואיים ולזניחת דרך המלך של יצירה או שימוש בתוכנה ייעודית לכך. הקליניקה שלחה תגובה כתובה לחוות הדעת ביום 6.12.2022. בעקבות פרסומה הסופי של חוות הדעת המשלימה – פנתה הקליניקה ב22.12.2022 בשיתוף מרצה בתחום התקשורת ומדעי הרפואה, למשרד הבריאות בבקשה כי השימוש באמצעי תקשורת פרטיים יהיה חריג וכי יישאפו למציאת פתרונות המגנים יותר על הפרטיות והחיסיון הרפואי של המטופלים. תזכורת יצאה ב2.2.2023. טרם התקבלה התייחסות כלשהי.
2. **ייעוץ למיזמים למניעת אלימות נגד נשים:** בחודש מאי 2022, השתתפה מנחת הקליניקה בהאקתון של פורום מיכל סלה ז"ל הפועל למניעת אלימות נגד נשים באמצעות חדשנות וטכנולוגיה, כיועצת למשתתפים בתחומים משפטיים שונים. בעקבות ההאקתון ובנוסף אליו החלו מיזמים שונים בפורום מיכל סלה. הקליניקה מסייעת לשלושה מיזמים כאלה בתחום של הגנת הפרטיות ואף סייעה לחלקן בפניה לקליניקה בתחום היזמות במכללת ספיר, בהובלת ד"ר שרון בר-זיו, לסיוע בתחום היזמות ויצירת תנאי שימוש לאפליקציה או לאתר. הקליניקה כותבת חוות דעת משפטיות, המגדירות כיצד ניתן להוציא את היוזמות השונות אל הפועל, ולהתגבר על אתגרים בהיבטים של הגנת הפרטיות, לשון הרע וכדומה. הקליניקה כתבה חוות דעת מקיפה בתחום למיזם מוביל המבקש לסייע לנשים המקבלות צו הגנה – לקבל התראה אם המורחק נמצא בטווח שאסור לו להיות בו. מפאת סודיות חוות הדעת לא תפורסם במלואה באתר.
3. **הגנת הפרטיות ביחס לאזרחים אירופיים:** בסוף שנת 2022 פורסמה טיוטת תקנות הגנת הפרטיות (הוראות לעניין מידע שהועבר לישראל מהאזור הכלכלי האירופי). בטיוטה זו מבקשת הרשות להגנת הפרטיות להעניק הגנת יתר בתחום הפרטיות לאנשים מהאיחוד האירופאי בעוד שאזרחי המדינה

ותושביה לא יזכו לאותה הגנה כדי לעמוד בתקנים האירופיים להגנת הפרטיות, שאינם חלים על ישראל. בין היתר יחוייבו עסקים שאוספים מידע על אנשים מהאיחוד האירופאי למחוק אותו כשהוא לא יהיה נחוץ עוד. הקליניקה בשיתוף עם עו"ד עמית אשכנזי (לשעבר יועמ"ש מערך הסייבר הלאומי) הוציאו תגובה לתקנות הללו ב 12.1.23. תגובתנו התייחסה למישור המשפט המהותי הנוגע לייבוא מונחים ועקרונות משפטיים מהחקיקה האירופית) והן למישור האסדרתי והתייחס לקשיים הנובעים מאי הבהירות במונחים והעקרונות החדשים המוצעים. בטרם נכתבה התגובה, הופץ שאלון בקרב עורכי דין בתחום ביחס ליכולת של עסקים בישראל לעמוד בדרישות התקנות המוצעות. עוד טרם כתיבת התגובה, עו"ד אשכנזי העביר שיעור בקליניקה על פרטיות ורגולציה בתאריך 5.12.2022. בתגובתנו הצענו לבחון את ההסדר שמהווה שתל משפטי בתוך מארג החוקים בישראל, ולבחון מה עושים עם בעיות משפטיות שעולות. כמו כן, הערנו כי האכיפה הסלקטיבית בעד המידע מהאיחוד האירופאי היא בעייתית.

4. **פניה למשרד החינוך:** הקליניקה הכינה מכתב פניה למשרד החינוך בנושא הטמעת בינה מלאכותית במערכת החינוך, תוך שימת דגש על נושאי הפרטיות של התלמידים והמורים ועל אפקט "האח הגדול" העלול להיגרם בשימוש באמצעים מותאמים אישית. לדעתנו יש לקבוע כללים ברורים לדרך הטמעתן של מערכות למידה מותאמות אישית, כך שימוזער אפקט האח הגדול והילדים לא יחששו לטעות. כמו כן, אנו מבקשים לשמור על פרטיות הילדים והמורים ולא להעביר מידע בין משרדים. הפניה תמתין לשנה הבאה, מטעמים טקטיים, לאור ההבנה כי הנושא הולך להיות מטופל גם על ידי רשויות ממשלתיות נוספות בשנה"ל התשפ"ד.
5. מנחת הקליניקה, יחד עם 2 מרצים נוספים, (28.5.2023) השתתפה בשולחן עגול של הרשות להגנת הפרטיות ביחס לנושאים שאמורים לעלות בזמן הקרוב בתחום הפרטיות. בין היתר הועלה נושא הדיפ-פייק והבינה המלאכותית היוצרת שמאפשרת גניבת זהות, וכן עלה הצורך בחינוך לפרטיות. אולי מתאים יותר לפרק על פרטיות?

III. <u>זכויות יוצרים</u>

1. במהלך השנה הקליניקה העניקה ייעוץ למספר סופרים, בשאלות הנוגעות לזכות יוצרים, במהלך כתיבת ספריהם.
2. הקליניקה כותבת חוות דעת לבקשת רשות העתיקות בתחום הקשור לזכות היוצרים –. בסימסטר ב' חוות דעת זו ניתחה הסדרים ראשוניים, ואף כללים פנימיים של הרשות על מנת להסדיר את הנושא במלואו. חוות הדעת הסופית תוגש לרשות במהלך סימסטר הקיץ.
3. הקליניקה מסייעת לייעוץ משפטי של אחת האוניברסיטאות בתחום של זכות יוצרים וקריאטיב קומנס, כיצד להנגיש כתבי עת תחת רישיונות אלה.

IV. <u>שקיפות אלגוריתמית בעידן הבינה המלאכותית</u>

בשנה שעברה זכתה הקליניקה במענק פעילות של האיחוד האירופאי לשלוש שנים. במסגרתו מתכננת הקליניקה בשיתוף עם התנועה לחופש המידע להגביר את השקיפות ביחס לשימוש באלגוריתמים בקבלת החלטות על ידי

רשויות המדינה. בסימסטר א' בשנה"ל התשפ"ג סיימה הקליניקה את שנתה הראשונה בפרויקט והחלה את השנה השניה. עד כה התקיימו:

1. ידיד בית משפט בשאלת מסירת פרטי אלגוריתם של רשות המיסים

הקליניקה, יחד עם הקליניקה לחופש המידע במכללה למנהל והתנועה לחופש המידע, הגישה עמדת ידיד לבית המשפט העליון בערעור עתירה מינהלית שבו נדרש בית המשפט להכריע האם חוק חופש המידע מטיל על רשות המיסים חובה למסור לנישום את פרטי האלגוריתם המשמש לחישוב שומת המס. תיק זה, עע"מ 6782/19 **הר שמש נ' הממונה על חוק חופש המידע ברשות המסים**, הינו תיק ראשון מסוגו בארץ ולדעתנו מהווה את יריית הפתיחה בשאלות הקשורות לשקיפות אלגוריתמית ולחובה של המדינה לחשוף פרטים על האלגוריתמים המקבלים החלטות או מסייעים למדינה בקבלת החלטות הנוגעות לזכויות האדם. עמדת הידיד שהגשנו ביקשה להכיר בשקיפות אלגוריתמית כמעוגנת בחוק חופש המידע. בחודש דצמבר 2020 החליט בית המשפט העליון להחזיר את התיק לדיון בבית המשפט המחוזי, והורה לבית המשפט להניח שחוק חופש המידע חל על אלגוריתמים. לאחר שנדון התיק בשנית בבית המשפט המחוזי, בחודש דצמבר 2021 סורב מר הר שמש ולא קיבל את האלגוריתם שביקש, שכן לדעת השופט החריגים לחוק חופש המידע חלים במקרה זה ואין מקום להיענות לבקשתו. על החלטה זו הוגש ערעור ולאור חשיבות הנושא, הקליניקה בשיתוף עם התנועה לחופש המידע הגישו בשנית בקשת הצטרפות כידיד בית המשפט. דיון בעתירה התקיים ביום 8.2.2023 בפני השופטים פוגלמן, גרוסקופף, וברון במהלכו הוחלט, לאור הצהרת המדינה כי הוקם צוות חשיבה בתחום השקיפות האלגוריתמית שיכריע מהי המדיניות הראויה ביחס לשקיפות אלגוריתמים שנמצאים בשימוש המדינה, שלא בשלה העת לדיון בשאלה העקרונית, וממילא דחו גם את בקשת ההצטרפות, תוך שההרכב החמיא לעמדה הסדורה והמנומקת שהוצגה בבקשה. דווחנו בתחילת חודש יולי כי הבקשה החדשה של חופש המידע סורבה בשנית. אנו שוקלים יחד עם התנועה לחופש המידע את המשך הדרך בפרשה זו.

2. דו"ח שימוש באלגוריתמים על ידי המדינה

הקליניקה כתבה דוח ובו סקירה של השימוש הנעשה כיום בישראל באלגוריתמים על ידי גורמי ממשל, וכן סקירה על המצב הקיים כיום בעולם ביחס לתחולת חוק חופש המידע על שקיפות אלגוריתמית. הדוח הסתמך הן על בחינות שערכו סטודנטים באתרים הממשלתיים השונים והן על בסיס כ-30 מכתבים שנשלחו למשרדים שונים, למועצות מקומיות ועיריות ולרשויות ממשל שונות, ובהם בקשה לקבל מידע על השימוש באלגורתימים. מאחר ורק מעט מהפניות קיבלו מענה, הקליניקה בשיתוף עם התנועה לחופש המידע הפיצה פניות חופש המידע בנושא. הפניה הועברה לכלל המשרדים הממשלתיים ולמספר רשויות ממשלתיות.

הקליניקה אף משתפת פעולה לעניין זה עם הקליניקה לחופש המידע באוניברסיטת ייל (Yale Media Freedom & Information Access Clinic), על מנת להחליף מידע ביחס לממצאים השונים שנמצאו בתחום. השיחה בין שתי הקליניקות והתנועה לחופש המידע התקיימה בחודש ינואר והייתה תורמת לשני הצדדים. הקליניקות והתנועה לחופש המידע סיכמו להמשיך לעדכן עדכונים הדדיים בתחום.

3. מפגשים עם רגולטורים בנושא בינה מלאכותית

- מנחת הקליניקה השתתפה בפורום שולחנות עגולים בו הוצג דוח מטעם משרד החדשנות המדע והטכנולוגיה בנוגע לרגולציה הקשורה לבינה מלאכותית . בשיתוף משרד המשפטים. בחודש ינואר 2023 הגישה הקליניקה תגובה מפורטת לדוח בשיתוף עם מעבדת MLwell, באוניברסיטת תל אביב, בראשות פרופ׳ רן גלעד בכרך והדוקטורנטית במעבדה עו״ד חופית וסרמן. הקליניקה הצביעה על כך שלאור העובדה שאין גורם אחד בממשלה הקובע את המדיניות של רגולציה על בינה מלאכותית , אלא משאירים לכל רגולטור לבחון את הנושא ולהגיב לפי הבנתו – עלולה להיווצר חוסר אחידות בין המשרדים השונים. כך גם, העירה הקליניקה כי קיים חשש שישראל תהפוך למקלט למדינות המפותחות בביצוע ניסויים מסוכנים בתחום. בנוסף, הקליניקה ביקשה לקבוע כי ייתקיים חקר אירועים על מנת ללמוד מאירועים בעבר.
- בהמשך לחוות הדעת שנכתבה יחד עם המעבדה באוניברסיטת תל אביב, מנחת הקליניקה וi הסטודנטים של הפרויקט, נפגשו עם נציגים ממשרד המשפטים ומשרד החדשנות על מנת לשוחח עליה וכן על מנת לשוחח על הטמעת בינה מלאכותית על ידי המדינה. השיחה הייתה טובה ובעקבותיה נכתבו השלמות לחוות הדעת הראשונה בתחום הטמעת הטכנולוגיה של הבינה המלאכותית במדינה לאור עקרונות המשפט הציבורי. חוות הדעת אמורה להישלח בהמלך סימסטר הקיץ לרגולטורים המתאימים.

4. הקלטת פודקאסט

הקליניקה סייעה בהכנות לפודקסט הדן בין היתר בשקיפות אלגוריתמית. הפודקסט הוקלט בחודש דצמבר 2022. בסמסטר הקיץ הקליניקה עתידה להשתתף בהקלטה של פודקסטים נוספים בנושא. התסריט לפודקסט השני הוכן על ידי הסטודנטים ויעסוק בשקיפות אלגוריתמית – מונחי יסוד ומדוע הדברים רלוונטיים לכל אדם.

5. פניה פרטנית למוסד לביטוח לאומי

הקליניקה סייעה לקליניקה למימוש זכויות אדם בהליך האזרחי ובשיתוף עם התנועה לחופש המידע, בפניה למוסד לביטוח לאומי לקבל קוד מקור של מחשבון לחישוב ערכים לקיום בכבוד. במענה לפניה הראשונה עלה כי המחשבון הוסר מהאתר של המוסד לביטוח לאומי לטענתם לאור בעיות וטעויות שהיו בו. הקליניקה למימוש י זכויות אדם בהליך האזרחי והתנועה לחופש המידע פנו, תוך התייעצות עם הקליניקה של משפט טכנולוגיה וסייבר, למוסד לביטוח לאומי בשנית כשבוע לאחר התשובה. אנו ממתינים לתשובת ביטוח לאומי.

V. <u>זכויות בעידן הדיגיטלי</u>

1. הפקדה דיגיטלית לאסירים

במהלך הקורונה נודע כי אין אפשרות להעביר כספים לטובת רכישות אישיות עבור אסירים מרחוק וישנה חובה לסור לרשות הדואר על מנת לעשות כן. האגודה לזכויות האזרח פנתה לשב״ס במהלך שנת 2020

בבקשה לאפשר הפקדה דיגיטלית לחשבונות אסירים בבנק הדואר ונאמר כי הדבר אינו תלוי רק בשב״ס. האגודה לזכויות האזרח ביקשה את סיוע הקליניקה בטיפול בסוגיה וביום 10.11.2022 פנתה הקליניקה לשב״ס וביקשה לדעת מהי מדיניות שב״ס הנוכחית ביחס להפקדות דיגיטליות. ב4.12.2022 שב״ס השיב כי הוא מקדם את הנושא ופורטו הפעולות שנעשו בנדון. הקליניקה תמשיך לעקוב אחר ההתקדמות בתחום.

2. שימוש המשטרה בתוכנות חיפוש

במהלך השנה הכינה הקליניקה דו״ח תגובה לדו״ח ועדת מררי, שעסק בחוקיות החיפוש הסמוי אותו ביצעה משטרת ישראל באמצעות תוכנות כדוגמת תוכנת הפגסוס. עיקר הממצאים עסקו בעניין הסמכות שיש למשטרה לעשות שימוש בתוכנות רוגלה.

הקליניקה ארגנה מפגש של פורום סייבר ב3.5.2023 בנושא זה, שבו הוצגו הממצאים של הקליניקה על ידי הסטודנטים ומנחת הקליניקה. במפגש השתתפו גם ד״ר טל מימרן, ממרכז פדרמן לחקר הסייבר באוניברסיטה העברית ומכון תכלית, ד״ר תהילה שורץ אלטשולר מהמכון הישראלי לדמוקרטיה, וד״ר אסף וינר מאיגוד האינטרנט הישראלי.

3. כתיבת הצעה לתיקון חוק הבחירות

הקליניקה החלה בסמסטר ב׳ לכתוב הצעה לתיקון חוק הבחירות. בין היתר הקליניקה מבקשת לעגן את החלטת יו״ר ועדת הבחירות לסמן הודעות פרסום פוליטי שנשלחות, למזער את תופעת הפצת המסרונים המסיבית בסמוך לבחירות וכן למזער את נזק הטרגוט הפרטני של אנשים. הקליניקה תמשיך בכתיבה בשנה הבאה.

VI. <u>בריונות מקוונת</u>

בעקבות מספר מקרים בעייתיים שקרו לאחרונה, הקליניקה בשיתוף קואלציה שנבנתה מאנשי חינוך, מרצים לחינוך, אנשי יישוב סכסוכים ואנשי מקצוע בתחום, כתבה פניה למל״ג על מנת לבקש שיכשירו את אנשי החינוך בכלים לזיהוי בעיות ומצוקות בעקבות בריונות מקוונת ואף בכלים לסיוע במצוקה. פניה דומה נכתבת אף למשרד החינוך.

VII. <u>כנסים והרצאות של ד״ר דלית קן-דרור פלדמן</u>

1. הרצאה בנושא דוחות הבינה המלאכותית שנכתבו בישראל, במסגרת פורום המרכז למדעי הרוח ובינה מלאכותית (אוני׳ חיפה והטכניון), (30.11.2022).

2. הרצאת אורח על סכנות טכניקת הדיפ פייק והבינה המלאכותית ופתרונות אפשריים לכך, בסמינר של ד״ר הדר ז׳בוטינסקי במכללת שערי מדע ומשפט (2.12.2022).

3. הרצאה על משפט טכנולוגיה וסייבר, תוך התמקדות בבינה מלאכותית, תלמידים במסלול החדש ע״ש שופט בית המשפט העליון (בדימ׳), אדמונד לוי ז״ל (ע״ר) (16.12.2022).

4. ארגון משותף של הרצאה במסגרת פורום סייבר, שעסק בתחבורה חכמה ביבשה ובים. בין היתר דנו בפורום בתיקון 130 לפקודת התעבורה שאיפשר להתחיל בניסוי של מכוניות אוטונומיות בכבישי ישראל, וכן בנעשה כיום בתחום התחבורה החכמה בים (4.1.2023).

5. הנחיית פאנל בכנס סייבר התקפי באוניברסיטת רייכמן, שעסק בתוכנות רוגלה העוקבות אחר אנשים. (23.1.2023).

6. הרצאה בתחום בינה מלאכותית ובעלות בזכות יוצרים בכנס במרכז האקדמי למשפט ולעסקים (24.1.2023).

7. ארגון הרצאת אורח בכנס החינוך המשפטי הקליני השנתי, על שימושים בchat GPT, שהועברה על ידי מר ערן עדי ציובן ממכון מופ״ת (2.2.2023).

8. הרצאה למידענים ביוזמת אוניברסיטת בר אילן בתחום הפרסום הפתוח (Open Access) והתפתחויות בתחום (1.3.2023).

9. כנס קניין רוחני בסינגפור (היברידי) IPIRA בו הציגו פרופ׳ פישמן אפורי ומנחת הקליניקה את המאמר שנכתב כתוצאה מפעילות בקליניקה בנושא פרסום פתוח (Open Access) לעבודות מחקר מתקדמות.

10. מפגש במשרד ארנון בתל אביב בארגון המכון הישראלי לדמוקרטיה לשיחה על שקיפות אלגוריתמית – בהשתתפות הקליניקה והתנועה לחופש המידע (26.3.2023).

11. הנחיית פנל בכנס קניין רוחני באוניברסיטת חיפה על קניין רוחני ובינה מלאכותית (29.3.23).

12. השתתפות בכנס משפט וחברה בפנל בנושא שקיפות אלגוריתמית (2.4.2023).

13. 2 מפגשי הדרכה לרכזי תקשוב במערכת החינוך (2.5.2023, 7.5.2023).

14. השתתפות בכנס סייבר ואלגוריתמים לומדים של מרכז הסייבר באוניברסיטת חיפה (ועזרה בארגונו) – הרצאה על שקיפות ועל בינה יוצרת בעידן הכזב (10.5.2023).

15. פנל בכנס חברה ומשפט על שקיפות אלגוריתמית (23.5.2023).

16. פנל בלשכת עורכי הדין על בינה מלאכותית וקניין רוחני (23.5.2023).

17. פנל בכנס מקצועי על עתיד המקצוע בעידן הבינה המלאכותית (12.7.2023).

VIII. <u>פרסומים אקדמיים</u>

הפרויקטים השונים של הקליניקה מייצרים, בנוסף לתוצרים הקליניים, גם מחקר המוגש לפרסום בכתבי עת אקדמיים. במהלך הסמסטר הנוכחי פורסם המחקר הבא באופן ישיר לפעילות הקליניקה:

1. Orit Fischman Afori and Dalit Ken-Dror Feldman, Reconceptualizing Open Access to Theses and Dissertations, Fordham 33 Intellectual Property Media and Entertainment Law Journal 34 (2022).

2. דלית קן-דרור פלדמן ואור דונקלמן "טכנולוגיית הבלוקצ'יין - לא מה שחשבתם: שיקולים טכנולוגיים ומשפטיים" **דין ודברים** טז 511 (2023).

<u>הקליניקה ליישוב סכסוכים ע״ש ליאון צ׳רני</u>

מנחה קלינית: עו״ס, עו״ד ומגשרת דנה גילה

הקליניקה ליישוב סכסוכים, הפועלת כעת בשנתה החמישית, היא קליניקה חדשנית וייחודית מסוגה בארץ, פועלת מתוך אמונה ששימוש בהליכי גישור ובהליכים נוספים מתחום יישוב הסכסוכים, מיטיבים עם הצדדים המעורבים בסכסוך, ויכולים לגרום לשינוי חברתי חיובי, לפיכך פועלת להטמיע ולהפיץ את תפיסת העולם הגישורית, הן בקרב הסטודנטים בקליניקה והן בקרב האוכלוסייה בכלל. בימים אלו של קיטוב חברתי הטמעת השיח הגישורי, ובכלל זה הקשבה ומציאת פתרונות מיטביים חשובים מתמיד.

חלק משמעותי מן הסכסוכים הקיימים יכולים להיפתר בדרכים של שיח ושיתוף פעולה בין הצדדים וכאלטרנטיבה לפנייה לבית המשפט. קיום הליך גישור במצב של קונפליקט, עשוי לשקם את מערכת היחסים שנפגעה, ולעיתים אף לשפר אותה תוך יצירת הזדמנויות חדשות לשיתוף פעולה. בנוסף, שימוש בכלי הגישור מעצים את הצדדים, מאפשר להם להשמיע את קולם ומסייע להם ליטול שליטה על פתרון הסכסוך, לפיכך הליך הגישור בעל חשיבות רבה במיוחד עבור אוכלוסיות מוחלשות. על ידי הקנייה של מיומנויות מעולם הגישור, כגון הקשבה, העברת מסרים חיובית ושיפור יכולות התקשורת, ניתן למנוע מראש סכסוכים רבים ולסייע למשתמשים בהם בהשגת מטרותיהם תוך מזעור פגיעה בזולת.

הפעילות בקליניקה כוללת גישורים פרו-בונו, שאותם מבצעים הסטודנטים ביחד עם מנהלת הקליניקה או מגישורים המגיעים מבית המשפט לתביעות קטנות בהם הסטודנטים צופים. בנוסף לגישורים פרו בונו הקליניקה מקדמת פרויקטים שונים להטמעת השיח הגישורי, פרויקטים לגישור באוניברסיטה, וכן לקידום מדיניות בנושאי גישור, וקידום קהילת המגשרים בישראל.

בקליניקה השתתפו השנה 11 סטודנטים, וכמו בשנים קודמות, הסטודנטים כולם עברו קורס גישור לפני שהחלה שנת הלימודים והוסמכו כמגשרים בתחילת סמסטר א׳.

להלן פירוט הפעילויות של הקליניקה ליישוב סכסוכים במהלך סמסטר א׳, תשפ״ג:

I. <u>גישורים</u>

- <u>גישורי משפחה</u>

הקליניקה מציעה גישורי משפחה פרו בונו, במטרה לסייע לזוגות להתגרש בצורה מכבדת תוך שמירה על טובת הילדים והמשפחה. גישורי משפחה מהווים הליכים מורכבים וממושכים הדורשים מציאת פתרונות בסוגיות רבות שעל הפרק. השנה הקליניקה ביצעה שני גישורי גירושין.

הגישור הראשון החל בסוף שנה״ל הקודמת, של זוג מהצפון. במהלך השנה קיימנו מספר פגישות, ובסמסטר ב׳ נשלחה טיוטת הסכם לצדדים, ואנו כעת מחכים להערותיהם ולחתימתם לצורך השלמת ההסכם.

הגישור השני שהתקיים בקליניקה השנה הוא של זוג מחיפה אשר נפרדו לפני כשנתיים וחצי במהלך מגיפת הקורונה, וכעת מבקשים להסדיר את הפירוד גם ברמה המשפטית. לאחר מספר פגישות בהן הגיעו להסכמות

על הסוגיות השונות, אנו מחכים לעדכון של כמה פרטים כולל תשובות לגבי מסגרות החינוך לילדים, ואז נכין טיוטת הסכם לחתימתם.

- <u>גישורים במקרים של פגיעה מינית</u>

במהלך שנה"ל תשפ"א ותשפ"ב, החלה הקליניקה לקיים הליכי גישור בין פוגע לנפגעת במקרים של פגיעות מיניות, חלקם במהלך תביעה אזרחית, וחלקם כחלופה להליך משפטי, טרם הגשת תביעה אזרחית.

במהלך תשפ"ב הגיעה פנייה של אשה אשר לטענתה הוטרדה מינית על ידי המטפל שלה במהלך טיפול. הצדדים נפגשו למספר פגישות בשנה שעברה, במהלכן הוסכם על הסכם יצירתי אשר כלל את המרכיבים הבאים: פיצוי כספי לאשה, טיפול רגשי בנושא שמירה על גבולות למטפל, תקנון למניעת הטרדה מינית שייתלה בקליניקה שלו וכן התחייבות שלו להציע לכל אשה שתגיע לטיפול להגיע ביחד עם מלווה. בינואר 2023 נשלחה טיוטת הסכם לצדדים, ואנו מחכים לאישורם בתקווה שההסכם ייחתם. חשוב לציין כי גישור זה נותן מענה לנשים אשר אינן רוצות להגיש תלונה או לנשים אשר הגישו תלונה והתיק נסגר, ומאפשר להם לקבל הכרה ולקיחת אחריות, לפחות חלקית, של הפוגע. כמו כן, גישור זה מאפשר לפוגע לכאורה, לשמור על שמו הטוב, ולקחת אחריות בדרך שתסייע לנפגעת לכאורה להמשיך בחייה בצורה טובה יותר.

הקליניקות מקדמות פרויקט רחב יותר לפיתוח מודל להליכי גישור מאחה במקרים של עבירות מין. ראו פירוט בהמשך.

- <u>גישורים בתיקי תביעות קטנות</u>

בשל כניסתן לתוקף השנה של תקנות בתי המשפט (רשימות מגשרים) תשע"ח-2017 הוסדר לראשונה מעמדה של הקליניקה כגוף רשמי המקבל תיקים לגישור מבית המשפט. במהלך השנה טיפלו הסטודנטים בקליניקה בכ-18 תיקי תביעות קטנות.

מתוך 18 התיקים שנתקבלו, ב-11 מהתיקים סירבו הצדדים לקיים הליך גישור וב-7 מהם התקיים הליך גישור. ב-4 מהתיקים הגיעו הצדדים להסדר, וב-3 גישורים שבהם לא הגיעו להסכם והתיק הוחזר לבית המשפט.

הסטודנטיות והסטודנטים ביצעו שיחות "אינטייק" במהלכן הציגו לצדדים את הליך הגישור, הסבירו להם את עיקרי התהליך ותיאמו איתם מועדים לגישור, ובתיקים שהצדדים הסכימו לכך התקיים הליך גישור.

- <u>גישור לאוכלוסיית הלהט"ב</u>

בחודש יוני התקיים הליך גישור בין חברת הקהילה לבין אחד הארגונים המסייעים לקהילה, לאחר שאותה חברת קהילה הורחקה למשך מספר שנים מפעילויות הקהילה בשל התנהגות שנתפשה בלתי מתאימה. המצב הסלים עד כדי כך שנגד אותה חברת קהילה אף הוצאו צווי הרחקה לאחר שהוגשו כנגדה תלונות במשטרה. למרות הסיטואציה הקיצונית, ועל אף שדובר בסכסוך שנמשך מספר שנים, בסיום הגישור הצדדים הסכימו כי הפעילה תחזור לפעילות באופן מיידי, תוך שהיא מתחייבת להתנהג בהתאם לכללי ההתנהלות המותרים ותוך קביעת מנגנון התנהגות עתידית, למקרה שיתגלו אי הסכמות. חשוב לציין כי חזרתה לפעילות של חברי הארגון הייתה חשובה מאוד עבורה והיוותה נדבך נפשי משמועתי עבורה ועבור ההתמודדות שלה.

- <u>גישור בתיק של צדק מאחה</u>

בתחילת השנה התקבלה פנייה מהסניגוריה הציבורית בבקשה לסייע בהליך הדברות בין אישה שלאחר פיטוריה מחנות בגדים בה עבדה, גנבה ממעסיקה, לבין המעסיק לשעבר. כנגד האישה הוגש כתב אישום, והסניגוריהפנתה לקליניקה ליישוב סכסוכים בבקשה לסייע להגיע להסדר בתיק, אשר יוגש לאישור בית המשפט. . לאחר קיום פגישות נפרדות עם כל אחד מהצדדים, הנאשמת ביחד עם סניגורה, וכן המעסיק שנפגע, נערכה פגישה משותפת במהלכה לקחה הנאשמת אחריות על מעשיה, התנצלה ושילמה פיצוי למעביד, ולאחר אישור מחלקת תביעות, ההסכם הוגש לאישור בית המשפט האישומים נגדה נמחקו. חשוב לציין כי במקרה זה להגעה להסכם היתה משמעות אקוטית מאוד עבור הנאשמת, שכן זמן קצר לאחר ביצוע העבירה, שהיתה חד פעמית ומאוד לא אופיינית לנאשמת ולאופייה, היא סיימה את לימודיה האקדמיים והתחילה בעבודה משמעותית במקצוע אותו למדה. ביטול האישומים אפשר לה להמשיך במקצוע בו בחרה, ולמעשה אפשר לה לחזור לקיים חיים נורמטיביים ונתן לה אפשרות אמיתית לשיקום.

II. <u>סדנאות להקניית כלי גישור לאוכלוסיות מוחלשות</u>

הקליניקה רואה בכלים של יישוב סכסוכים כלים משמעותיים אשר יכולים להעצים אוכלוסיות מוחלשות, ולאפשר להם לקדם את האינטרסים שלהם באופן מיטבי תוך שמירה על מערכות יחסים משמעותיות בחייהם. בשל כך הקליניקה מעבירה סדנאות להקניית כלים ליישוב סכסוכים וגישור במסגרות שונות של אוכלוסיות מוחלשות כגון דיור בקהילה לאנשים עם מוגבלות, פנימיות לנוער בסיכון ועוד. הסטודנטים כותבים את מערכי השיעור בהתבסס על התכנים שנלמדו בקורס הגישור ומתאימים כל מערך לקהל היעד הספציפי לקראת הסדנה, תוך ליווי והדרכה של מנהלת הקליניקה. הסדנאות המועברות כבר מספר שנים זוכות להצלחה רבה, והמשתתפים מדווחים על השפעה חיובית של התכנים גם זמן רב לאחר הסדנאות, ואף מעוניינים בסדנאות המשך.

במהלך סמסטר א' בנו הסטודנטים את מבנה הסדנאות ואת תוכנן, ואף הציגו סדנה לדוגמה בפני חברי הקליניקה בכיתה. החל מחודש פברואר 2023, החלו הסטודנטים להעביר את הסדנאות. להלן פירוט הסדנאות שהתקיימו השנה:

- **סדנה למשתתפי תכנית בית המשפט הקהילתי בחיפה** –במהלך חודש פברואר 2023, התקיימה סדנה נוספת בת 3 מפגשים למשתתפי תוכנית בית המשפט הקהילתי בחיפה. הסדנה היא הסדנה השלישית שאנו מעבירים בבית המשפט הקהילתי, לאחר שבשנה שעברה העברנו שתי סדנאות (בנות 3 מפגשים כל אחד). המשתתפים והמארגנים ציינו שהסדנאות היו משמעותיות ביותר עבורם.
- **סדנה לעובדים סוציאליים בעיריית מגדל העמק** – בחודשים אפריל-מאי העבירו הסטודנטים בקליניקה סדנה בת 3 מפגשים במחלקה לשירותים חברתיים בעיריית מגדל העמק, שהשתתפו בה עובדים סוציאליים מהמחלקה. במשוב שהתקבל ציינו העו"סים כמה הלמידה אודות קונפליקטים רלוונטית וחשובה לעבודתם, וכי רכשו כלים ומיומנויות אשר יוכלו לסייע להם בהתמודדויות המורכבות איתן נאלצים להתמודד מול הפונים.

- **סדנה בעמותת "דרך אריאלה"** –לאחר שבשנה שעברה הועברו בעמותה שתי סדנאות, אחת לצוות ואחת למטופלות, בחודש יוני 2023 התקיימה סדנה בת 3 מפגשים למטופלות בעמותת "דרך אריאלה", המסייעת לנשים המכורות לסמים ולזנות. . חשוב לציין כי מדובר במקום רווי קונפליקטים ובנשים המגיעות מרקע מאוד מורכב וקשה, וכי הן שמחו מאוד על הכלים שקיבלו.
- **סדנה לנכים במעון שיקומי של נכי צה"ל** – בחודש יוני 2023 התקיימה סדנה בת 3 מפגשים לניהול קונפליקטים במעון שיקומי לנכי צה"ל. גם במעון זה מדובר בסדנה שלישית, לאחר שבשנה שעברה הועברו שתי סדנאות במעון.
- **סדנה בעמותת מיל"מ למשפחות של מתמודדי נפש** – במהלך חודש יולי 2023 התקיימה סדנה בת 3 מפגשים למשפחות של מתמודדי נפש בעמותת מיל"מ בשכונת הדר בחיפה. הוסכם על המשך שיתוף פעולה בין הקליניקה לבין מיל"מ גם בשנה הבאה.

III. סדנה בעמותת "אנוש" למתמודדי נפש בוגרים – במהלך חודשים יולי-אוגוסט 2023, העביר צוות אחר של סטודנטים סדנה בת 3 מפגשים בעמותת אנוש למתמודדי נפש בוגרים. **<u>צפייה בהליכי פישור בבית הדין לעבודה בחיפה</u>**

הקליניקה מעורבת בפרויקט זו השנה השלישית הכולל צפיה בהליכי פישור המתקיימים בבית הדין לעבודה על ידי מפשרים מטעם בית הדין. מטרת הפרוייקט לתת לסטודנטים ידע מעשי על אופן הפישורים המתנהלים בבית הדין לעבודה, לסייע להם ללמוד על ההבדל בין הליך הגישור להליך הפישור וכן לסייע לבית הדין לעבודה לטייב את איכות הפישורים שנערכים בבית הדין , תוך מתן משוב לעבודת המגשרים. הפרויקט נמשך גם בשנת תשפ"ב והמשיך לשנה זו.

במהלך השנה החולפת צפו הסטודנטים בפישורים והגישו עליהם 28 דו"חות. מסקנות הדו"חות יועברו לנשיא בית הדין לעבודה בפגישה שתתקיים בתחילת אוגוסט על מנת לשפר את טיב השירות.

IV. <u>צדק מאחה</u>

במהלך השנים תשפ"א ותשפ"ב, החל צוות משותף מהקליניקה ליישוב סכסוכים ומהקליניקה לפמיניזם לפעול לקידום תחום הצדק המאחה במדינת ישראל. הצוות עסק במיפוי תחום הצדק המאחה בכלל, עם דגש על הליכי צדק מאחה בעבירות מין. במסגרת הפרויקט נפגשו הסטודנטיות עם ד"ר טלי גל, לשעבר ראש החוג לקרימינולוגיה באוניברסיטת חיפה ומומחית לצדק מאחה, וכן קיימו שיחות עם נציגות מארגונים "בצדק" ו"מוזאיקה" העוסקים בפועל בהליכים של צדק מאחה, במטרה להבין כיצד הם פועלים, מהם החסמים שיש בתחום וכיצד ניתן לסייע להטמיע ולהפיץ את התהליך.

הקליניקה כבר התנסתה בכמה מקרים של צדק מאחה, הן במקרים של תלונות בגין עבירות מין, והן בתיק פלילי של גניבה ממעביד שהופנה אלינו על ידי הסניגוריה הציבורית, שתואר לעיל. לאחר הצלחת התיקים אנו נמצאים בקשר עם התביעה המשטרית לשם העברת תיקים להליכי צדק מאחה במקרים המתאימים.

בנוסף, הקליניקה פועלת במטרה **לקדם פתיחת קורס של "צדק מאחה"** באזור הצפון שיונחה על ידי מנחות הליכי צדק מאחה בעלות ניסיון, על מנת להרחיב את הידע ולהגדיל את מעגלי ההשפעה בתחום.

בשל ההכרה בחדשנות ובחשיבות של המודל של צדק מאחה בעבירות מין, שהקליניקה יצרה ומקדמת מנהלת הקליניקה, יחד עם עו"ד ורדית אבידן, מנהלת הקליניקה לפמיניזם משפטי, כותבות מאמר יחד עם חוקרת נוספת ד"ר מארה שיף, מבית הספר לקרימינולוגיה בפלורידה אטלנטיק יוניברסיטי בנושא "גישור מאחה – גישור בפגיעות מיניות כחלופה להליך משפטי פלילי ואזרחי". המאמר מתאר את המודל, את הניסיון שנצבר כבר בשימוש בו, את יתרונותיו והאתגרים הטמונים בו. אנו מקוות שהמאמר יתרום לפיתוח המודל ולשיח אקדמי בנוגע לצדק מאחה.

V. <u>כנסים והרצאות</u>

- **<u>כנס קלינאים</u>**

בחודש פברואר התקיים כנס החינוך המשפטי הקליני הארצי, בו נפגשים מנהלי קליניקות מכל המוסדות האקדמיים בארץ. במהלך הכנס העבירה מנהלת הקליניקה סדנה יישומית בת 3 שעות בנושא "**כשלים במו"מ**" בה לקחו חלק כ-16 משתתפים, למדו ותרגלו עקרונות במו"מ משתף.

בשל הצלחת הסדנה, הוזמנה מנהלת הקליניקה להעביר סדנת מו"מ לכלל סגל הקליניקות באוניברסיטה העברית בירושלים.

באותו הכנס הנחתה מנהלת הקליניקה גם שולחן עגול בנושא "**שיתופי פעולה בין מוסדיים**" ביחד עם מנהל הקליניקה לגישור בקריית אונו, עו"ד אמיתי כץ-שיינפילד.

- **<u>פורום קציני המחוז של שירות המבחן לנוער חיפה וצפון</u>** - במהלך חודש פברואר 2023 העבירה מנהלת הקליניקה סדנה בנושא "**הקשבה ושימוש בכלים גישורים**" בפני כ-80 קציני מבחן.
- **<u>כנס משפט וחברה – אוניברסיטת רייכמן</u>** – בחודש אפריל 2023 השתתפה מנהלת הקליניקה (ביחד עם מנהלת הקליניקה לזכויות אדם בחברה, עו"ד עביר בכר) בפאנל בנושא "יישוב הליכים חלופיים במקרים בלתי צפויים" ובו הרצתה על שימוש בגישור ככלי מקדם אוכלוסיות מוחלשות, הן עבור אוכלוסיה המתמודדת עם בעיות נפשיות והן עבור נפגעות תקיפה מינית, תוך הצגת שני מקרי מבחן של גישורים שבוצעו בקליניקה ונשאו פרי.
- **<u>שיפוט בתחרות גישור בינלאומית בארגון ODRC</u>** – בחודש מרץ 2023 שימשה מנהלת הקליניקה כשופטת בתחרות גישור ומו"מ בינלאומית, שאורגנה על ידי ארגון ODRC, בה לקחו חלק קבוצות של משתתפים מרחבי העולם. על השיפוט קיבלה מנהלת הקליניקה תעודת הוקרה, וכן ננטעו שני עצים על שמה בהודו.
- **<u>מחקר בנושא המהומות האלימות בחיפה בחודש מאי 2021</u>**

במהלך קיץ תשפ"א וכן במהלך שנת תשפ"ב, לקחו הסטודנטים בקליניקה חלק במחקר שמובילים ד"ר רן קוטנר וד"ר רולי רוזן מהמחלקה ללימודי שלום וניהול סכסוכים באוניברסיטת חיפה. מטרת המחקר היא להבין כיצד חוו גורמים שונים את המהומות האלימות שהתרחשו במהלך חודש מאי 2021, במהלך מבצע "שומר החומות", מה ניתן ללמוד מהחוויות של אנשים מהמהומות האלימות ואיך אפשר למנוע אירועים דומים בעתיד. בחודש נובמבר 2022 התקיים כנס באוניברסיטת חיפה, בשם "שוברים

חומות״ ובו הוצגו ממצאי המחקר. כמו כן, סטודנטית בקליניקה ליישוב סכסוכים, זוהר שמר, הנחתה שולחן עגול בשם הקליניקה באירוע.

קליניקת הסניגוריה הציבורית ומערכת הצדק הפלילי

מנחה קלינית: עו"ד שרון רינגר
מנחה אקדמי: פרופ' אורן גזל-אייל

הסניגוריה הציבורית פועלת מכח חוק הסניגוריה הציבורית, תשנ"ו-1995, והיא אחראית על מתן ייצוג משפטי הולם לנאשמים וחשודים הזכאים לקבל סיוע של סניגור ציבורי, דהיינו, עורך-דין ששכרו והוצאותיו משולמים על-ידי המדינה. בין סוגי האוכלוסיה הבולטים שהסניגוריה מייצגת ניתן למנות מעוטי יכולת, קטינים ואנשים עם מוגבלות. הקליניקה משלבת שיעורים עיוניים ועבודה מעשית. בקליניקת הסניגוריה הציבורית ומערכת הצדק הפלילי השתתפו השנה 15 סטודנטיות וסטודנטים משנים ב' וג'. במסגרת החלק העיוני הסטודנטים דנים בדילמות עימן מתמודד הסניגור, כפי שהן עולות מהפסיקה, מהחקיקה, מהספרות המקצועית ומסרטים שונים שממחישים דילמות אלה. כמו כן נדון בתחומים של ניהול ההליך הפלילי, זכויותיהם של נאשמים וחשודים וחובות מקצועיות ואתיות של סניגורים.

בשונה מקליניקות אחרות באוניברסיטה, שבהן התלמידים והתלמידות כולן עובדים עם הקלינאי, בקליניקת הסניגוריה הציבורית 'מוצמדים' הסטודנטים לעורכי-דין, המייצגים נאשמים ועצורים בתיקים פליליים מטעם הסניגוריה הציבורית בערכאות השונות. במהלך שנת הלימודים מלווים הסטודנטים את עורכי-הדין ומסייעים להם בעבודתם במגוון רחב של מטלות. בין היתר, מתלווים הסטודנטים אל עורכי-הדין לדיונים בבית המשפט, לפגישות עם נאשמים ועם הפרקליטים וכן עוזרים להם בהכנת הגנתם של חשודים ונאשמים.

בקליניקה נדרשים הסטודנטים לעבודה מאומצת: חלק מהסטודנטים התלוו לעורכי הדין לעשרות דיונים בבתי משפט במהלך השנה, פגישות עם לקוחות, בתי מעצר ועוד. כמו כן העבודה מזמנת לעיתים התמודדות רגשית מורכבת. מצד אחד, הסטודנטים מגיעים חדורי אמונה בזכויות אדם, בחשיבות הזכות לייצוג וההליך ההוגן. מן הצד השני, ההתמודדות, לראשונה בחייהם, עם חומר ראיות אמיתי - הודעות של נפגעי עבירה וסרטונים מזירת האירוע - מעוררים בהם קושי לאזן בין הרגשות השונים. את החוויות הללו ואת התובנות ביחס לעבודת הסניגור, אנו מעבדים בשיעורי הקליניקה.

הקליניקה לזכויות אדם

מנחה קלינית: עו"ד עביר בכר

מנחה אקדמי: פרופ' איתמר מן

הקליניקה לזכויות אדם בחברה הוקמה מתוך צורך להפגיש את הסטודנטים עם פערי הכוחות השונים בחברה והפגיעה הנגזרת בזכויות האדם הנגרמת כתוצאה מכך. אוכלוסיות מוחלשות ומודרות (כגון נשים, אנשים עם מוגבלויות, מחוסרי דיור, ילדים, זרים וכלואים) נזקקות יותר מאחרות לעזרה במימוש זכויות האדם שלהן ובעזרה בנגישות למערכת המשפט.

הקליניקה מפעילה מרכז זכויות בעיר התחתית בחיפה (בבית הקרנות) אליו מגיעים בעיקר חסרי מעמד במדינה כגון פלסטינים, מבקשי מקלט מאפריקה ואנשים ממזרח אירופה, הזקוקים לסיוע במימוש זכויותיהם למעמד, לבריאות, לתעסוקה ועוד. הסטודנטים מקבלים את הפונים ומאזינים למצוקותיהם, משתתפים בפגישות ייעוץ משפטי שמעניקה מנחת הקליניקה, ולאחר מכן מסייעים במחקר משפטי, כתיבת מכתבים, ייצוג בבתי משפט, וכל מה שדרוש כדי לסייע לקידום זכויות האדם של הפונים.

הסטודנטים והסטודנטיות, עוסקים בשילוב של פעילות משפטית, פארא-משפטית ואקדמית-מחקרית. הקליניקה פועלת במישור הפרטני באמצעות מימוש זכויות הפונים מול רשויות המדינה ופנייה לערכאות המשפטיות הרלוונטיות. במישור הקהילתי הקליניקה פועלת באמצעות קיום מפגשים עם אוכלוסיות מוחלשות שונות ועם נציגיהם, מתן הרצאות, הפצת עלוני מידע ועוד. במישור המערכתי הקליניקה פועלת לשינוי מדיניות במקום בו נדרש שינוי כזה באמצעות הגשת עתירות עקרוניות, ניסוח הצעות חוק, כתיבת ניירות עמדה, השתתפות בפורומים ושיתוף פעולה עם ארגוני זכויות רבים במדינה.

במסגרת השיעור האקדמי בוחנים הסטודנטים והסטודנטיות את המשפט ואת יכולתו לשמש כלי לשינוי חברתי באמצעות ניתוח עיוני לתיאוריות ותחומי זכויות האדם בארץ ובעולם. בסמינר נדונות סוגיות מגוונות מתחום זכויות האדם והאופן שבו פעלו סוכני שינוי חברתי שונים למען קידום והגנה על זכויות האדם של קבוצות שונות במדינה.

השנה השתתפו בקליניקה 14 סטודנטים וסטודנטיות שעסקו בתיקים ובפרויקטים הבאים: במהלך השנה הוגשו 7 הליכים משפטיים לבתי משפט שונים (מחוזי ושלום) ולבית הדין לעררים השייך למנהל האוכלוסין במשרד הפנים. הקליניקה נתנה ייעוץ משפטי לכחמישים פונים מתחומים שונים ונטלה על עצמה ייצוג ב-10 נושאים חדשים. הפניות הגיעו לקליניקה ממספר מקורות, כולל ישירות אל מנהלת הקליניקה, באמצעות הרשתות החברתיות או הדואל, ומרכז הזכויות בבית הקרנות.

I. סיוע משפטי לחסרי מעמד בישראל

הקליניקה לזכויות אדם מובילה את מרכז הזכויות לחסרי מעמד בבית הקרנות בהדר, בסמיכות ובשיתוף פעולה עם המרפאה לחסרי מעמד של בית הספר לרפואה בטכניון. הפונים למרכז הם מבקשי מקלט מאריתריאה, עובדים זרים, ופלסטינים החיים בישראל ללא מעמד. הבעיות המשפטיות שעימן מתמודדים הפונים הן מגוונות,

וכוללות הסדרת מעמד, הזכות לבריאות (פיזית ונפשית), הזכות לדיור ולקבלת שירותי רווחה, חובות, עבודה, משפחה ועוד. חלקם מבקשים מעמד בישראל מכוח שהות קבע, מכוח נישואים לבן זוג ישראלי וחלקם מכוח היותם מאוימים בעקבות חשד לשיתוף פעולה עם שלטונות ישראל או נטיה מינית.

הפרויקט מזמן לסטודנטיות ולסטודנטים חוויה לימודית משמעותית ומאתגרת. מכיוון שהמרכז הינו "walk in" הסטודנטים מתמודדים בחלק מהמקרים עם מגוון שאלות משפטיות בתחומים שונים, מבלי יכולת להתכונן אליהן מראש. הם מתנסים בלראיין לקוחות ובאיסוף פרטים ומסמכים רלוונטיים לשאלה המשפטית. למרכז הזכויות מגיעות פניות רבות, ובפגישות הייעוץ הפונים מקבלים ייעוץ משפטי ראשוני. במקרים המתאימים הסטודנטים עובדים על פניות לגורמים המתאימים ובכלל זה משרד הפנים על ועדותיו השונות, קופות החולים ועוד. פעמים רבות הפונים המגיעים למרכז זקוקים לסיוע משפטי במספר נושאים, והקליניקה מעניקה טיפול הוליסטי בבעיות השונות של הפונים. השאיפה הנה לסייע ברמה של הפרט ולנסות לחולל שינוי מערכתי ככל שהבעיה הפרטנית מעלה שאלה עקרונית. הנה מספר דוגמאות:

- **(המשך טיפול)**: בחודש יוני 2022 הגישה הקליניקה עתירה מנהלית בשם פלסטיני, תושב השטחים, שהמדינה החליטה להפסיק את היתר השהייה אותו החזיק משך 20 שנים בגין מאוימות. הלקוח לא הצליח להתקדם בהליך איחוד משפחות עם רעייתו הישראלית, כיוון שמשרד הפנים התנה התקדמות בהליך בהצגת תעודת זהות פלסטינית בתוקף. טענת הפלסטיני כי אין ביכולתו להמציא תעודת זהות בשל החשש שירצח באם יעז להיכנס לשטחים, נדחתה על ידי משרד הפנים בטענה, כי אין שום הכרה עדכנית כי הוא מאויים.
בדיון שהתקיים בעתירה ביום 31/10/22 בית המשפט הורה על המשך שהיית הלקוח בישראל למשך 6 חודשים ועד ליום 30/04/23 והמליץ למדינה לבחון את עניינו מחדש. המדינה המשיכה להתעקש כי חייו אינם בסכנה וסירבה להנפיק לו היתר נוסף בהעדר יכולת להצביע על סכנה מוחשית.
לקראת הגשת עתירה מחודשת על ידי הקליניקה התקבל מידע שישנם איומים עדכניים על חייו של הפלסטיני שמגובים בסרטונים שהופצו ברשתות החברתיות. בעקבות פנייה בהולה מטעם הקליניקה, זומן התושב לתחקור ליום 14/08/23 על מנת להנפיק לו היתר שהייה. הנפקת היתר מאוימות עדכני תסייע בידי הפלסטיני בהתקדמות מול משרד הפנים בנושא איחוד המשפחות.
- **סיוע למאוים פלסטיני דר רחוב**: אגב הטיפול המשפטי בעניינו של פלסטיני שביקש למנוע את גירושו לגדה המערבית, גילינו כי הוא דר רחוב ולן על ספסלים בגני העירייה הציבוריים. סטודנטים מהקליניקה פעלו משך חודשיים לגייס את מחלקת הרווחה בעיר חיפה שנענתה לפנייה מיום 25/12/22 והודיעה על שריון מיטה בהוסטל לדרי רחוב שמנוהל על ידי העירייה. לצערנו, הבחור לא הצליח להסתגל לחיי ההוסטל וחש כי חייו יהיו בסכנה באם זהותו תיחשף ונטש את ההוסטל.
- **(המשך טיפול)**: הקליניקה הגישה ביוני 2022 עתירה מנהלית בעניינו של פלסטיני, שבקשתו לקבלת היתר שהייה מטעמי מאוימות נדחתה לאחר שנטען, כי חייו בגדה אינם בסכנה כפי שהיה המצב ב-20 השנים האחרונות. אף בקשתו לאיחוד משפחות עם רעייתו הפלסטינית אזרחית המדינה נדחתה, כיוון שלא הציג תעודת זהות פלסטינית בתוקף. טענותיו של הפונה כי רשויות הביטחון סירבו להנפיק לו תעודת זהות כל אימת שלא יסגיר עצמו להן, לא התקבלה על ידי משרד הפנים כיוון שועדת מאוימים איננה משוכנעת כי חייו בסכנה. בית המשפט אסר תחילה את גירושו **ובחודש אוקטובר, 2022** התקיים

דיון בעתירה שבסופו בית המשפט האריך את אישורי השהייה שלו במדינה ומנע את גירושו עד אשר יוחלט בשנית בעניינו. ועדת מאוימים ממאנת בקבלת החלטה חדשה בעניינו של הפלסטיני וכתוצאה מכך הוא נאלץ לשהות ללא היתר. בחודש אוגוסט, 2023 הוא נעצר בגין שהייה בלתי חוקית ושוחרר בהמשך במעורבות הקליניקה לאחר ששטחה בפני המשטרה את מורכבות עניינו והעיכוב בטיפול בעניינו שלא באשמתו.

- הקליניקה מייצגת צעירה פלסטינית לסבית ששהתה במדינה ללא היתר. המדינה סירבה בעבר להנפיק עבורה אישור שהייה, אך השתכנעה להסדיר עניין שהותה לאחר הישמע מקרה רצח של בחור פלסטיני על רקע נטייתו המינית. **בחודש נובמבר, 2022** פנתה הקליניקה בבקשה להנפקת היתר שהייה עבור הבחורה ובחלוף כמה ימים התקבל אישור שהייה זמני שהוארך לששה חודשים בהמשך. בעקבות ניתוק הקשר עם הבחורה הופסק בשלב זה הטיפול בעניין המשך שהייתה בישראל בהיתר כדין.
- בחור פלסטיני מאוים על רקע נטייה מינית פנה לקליניקה והלין על עיכוב הטיפול בבקשתו לקבלת היתר. **ביום 12/12/22** פנינו למנהל האזרחי וביקשנו היתר דחוף כדי לאפשר לבחור לעבוד ולשהות בבטחה במדינה ללא חשש ממעצר. היתר זמני ניתן לבקשתנו למשך חודש ימים ובהמשך הוארך לששה חודשים. בחודש אוגוסט 2023 עודכנו, כי ההיתר חודש למשך 6 חודשים נוספים.
- (המשך טיפול): הקליניקה מייצגת מזה כמה שנים תיק מורכב ביותר העוסק במעמד ואומנה לילדה בת 11 שנולדה בישראל וננטשה בסמוך ללידתה על ידי שני הוריה הביולוגיים שהינם פלסטינים. הילדה נולדה כאשר לאמה היה מעמד של תושבת קבע במדינה ולאביה, נפגע סמים ועבריין שריצה מאסר בכלא, לא היה כל מעמד. בעת לידתה. הוריה הביולוגיים של הילדה נטשו אותה, ודודה, צעיר תושב קבע המתגורר בלוד וסבתה טיפלו בילדה מאז ננטשה. לאחר מאבק משפטי שנמשך שנתיים הונפק לדוד ולסבתא רישיון אומנה בחודש נובמבר, 2022.

מעמד לקטינה במשפחת אומנה: במהלך הסמסטר פגשו סטודנטיות את הדוד האומן של הקטינה לעיל, והחלו לעבוד על בקשה לועדה ההומניטארית בבקשה להעניק עבור הקטינה מעמד במדינה. בחודש אוגוסט, 2023 הוגשה בקשה למשרד הפנים לאחר עיכובים רבים בקביעת תור. במענה לפניה נציגי משרד הפנים ברמלה ביקשו המצאת מסמכים נוספים המוכיחים מרכז חייה של הקטינה והסכמת הוריה, האפוטרופסים הטבעיים שלה, למהלך הסדרת המעמד. הורי הקטינה אינם מתעניינים בשלומה ולכן הוחלט כי הסבתה תעתור לקבלת מעמד של אפוטרופוסית. טרם ניתנה החלטה וצפויים מכשולים בדרך.

חנינה לדוד האומן: במהלך הטיפול בתיק של הקטינה והבקשה להכיר בדוד והסבא כמשפחת אומנה, שיתף הדוד בהליך פלילי ישן שטרם התיישן והדבר ייתכן ויפריע למהלך לימודיו וקידומו התעסוקתי. סטודנטיות מהקליניקה החלו לנסח כתב חנינה ואולם הסתבר, כי הרישום נמחק על-פי חוק אולם ברישומי המשטרה זה עדיין מופיע. בשלב זה הסטודנטיות עובדות על בקשה מהמשטרה לעדכן רישומיה ולהורות על מחיקת הרישום. מבירור שעשה הלקוח עולה, כי הרישום עודכן ואין צורך להמשיך.

- (המשך טיפול): הקליניקה מטפלת בעניינו של צעיר שעלה לארץ יחד עם בני משפחתו מאתיופיה. כל בני המשפחה התגיירו והתאזרחו עם ההגעה לישראל ואולם הוא לא התגייר כי עם הגעתו למדינה הועבר למוסד לנוער ושם לא פעלו לגיורו. בקשתו להתאזרח מעוכבת בטענה כי עליו להמציא מסמך המעיד כי הוא איננו אזרח אתיופיה, אלא ששגרירות אתיופיה בישראל מערימה קשיים לקבלת אותו מסמך. לאחר מאמצים ופניות למשרד הפנים הקליניקה עתרה לבית המשפט המחוזי בחיפה. בסוף חודש

דצמבר 2022, התקיים דיון בבית המשפט. בדיון טען משרד הפנים כי הוא קיבל החלטה סופית שדוחה את בקשת הלקוח וכי עלינו לפנות שוב למשרד הפנים בערר פנימי. בית המשפט ביקש הבהרות מהמדינה והורה על דחיית העתירה בשלב זה על מנת שנפנה למשרד הפנים לאחר שהמדינה תבהיר מדוע קיבלו בני משפחתו של הלקוח אזרחות והוא עדיין לא.

בחודש ינואר, 2023 הקליניקה הגישה ערר חדש למשרד הפנים בו הוסבר, כי ההחלטה למנוע מהלקוח להתאזרח בשל מסמך שלעולם הוא לא יוכל להמציא, היא בלתי סבירה ודינה בטלות.

בחודש מאי, 2023 עודכנו כי הערר נדחה. משרד הפנים טען, כי יש באפשרות הלקוח להמציא את המסמך ונמסר לנו דוגמא למסמך שכזה. הלקוח ניגש אל שגרירות אתיופיה ששוב דחתה בקשתו לחתום בטענה, כי איננה מוצאת תיעוד לקיומו אצלה. אנו עמלים על הכנת עתירה חדשה לבית המשפט לאחר שמוצו כל האפשרויות מול משרד הפנים ומול השגרירות.

- (המשך טיפול): לקליניקה פנתה אישה תושבת אוקראינה, אמא לילדים ישראלים, הנמצאת בהליכי גמילה מסמים במוסד בחיפה. מדובר באישה שהיתה קורבן לאלימות מצד מי שהיה בן זוגה, אזרח ישראלי. בקשתה לקבלת תושבות קבע התעכבה בשל תיק פלילי שנפתח נגדה בגין איומים על בן זוגה לשעבר. העברתה להמשך טיפול מטעם משרד הרווחה מותנית בקבלת תושבות. הקליניקה פנתה למשרד הפנים וביקשה חידוש מתן המעמד. משרד הפנים טען כי על הפונה להמציא מסמכים שהיא לעולם לא תוכל להמציא (דרכון ותעודת זהות בתוקף) עקב המלחמה המתנהלת בין רוסיה ואוקראינה. בעקבות עמדת משרד הפנים לא היה מנוס אלא להגיש בקשה לקבלת מעמד בפני הוועדה ההומניטארית. ביום 10/01/23 נקבע מועד לראיון לצורך הגשת הבקשה ההומניטארית שעמלנו עליה משך חודשים ואולם משרד הפנים ביקש לקבוע מועד מחודש למחלקה אחרת. במועד החדש משרד הפנים סירב לקבל את בקשתה לחידוש אשרת השהייה בטענה, כי עליה להמציא דרכון. הקליניקה בסיוע מקלט הנשים בו שוהה האישה מנסים כעת למצות מהלך מול שגרירות אוקראינה בניסיון לשכנעם להנפיק דרכון חדש עבור הפונה.
- לקליניקה הופנתה בחורה אתיופית ממוצא טיגרי שהגיעה למדינה בשנת 2008 וביקשה מקלט. עם כניסתה הצהירה הבחורה, כי היא מסודן והסתירה את מוצאה האתיופי מחשש כי תגורש ותוחזר לאתיופיה. בהמשך נישאה לאריתראי וקיבלה אשרות שהייה מכח נישואיה אליו שכן עליו חלה ההגנה הקבוצתית לאריתראיים. הבחורה ביקשה לקבל מעמד מכח מוצאה הטיגרי וזאת בעקבות החלטה משנת 2021 להעניק הגנה קבוצתית לאתיופית ממוצא טיגרני בשל מלחמת האזרחים שם. משרד הפנים סירב להעניק לה אשרה מכח אותה הגנה בטענה, כי עם כניסתה הצהירה כי מוצאה הוא סודני זאת על אף שיש בידיה דרכון אתיופי.

הקליניקה פגשה את הבחורה והגישה בשמה **בחודש פברואר, 2023** ערר בפני בית הדין לעררים בו עמדה על הטעות שעשה משרד הפנים בקביעת מקום מוצאה של העוררת. המדינה ביקשה לדחות את הערר על הסף בעילת שיהוי והתעלמה מטענותינו לגופן. בית הדין ביקש מהקליניקה לחדד את נושא זהות העוררת בצירוף אסמכתאות ממקרים אחרים וכך נעשה. המדינה טרם השיבה על מסמך הטענות של הקליניקה נכון לרגע זה.

- **בקשה לביטול פס"ד שניתן בהעדר כנגד עובד זר**: לקליניקה פנה אדם ממוצא סרילנקי שנמצא במדינה מזה 10 שנים ומועסק באופן חוקי בטיפול בקשישים סיעודיים. לדברי אותו עובד זר, הוא קיבל הודעה

בטלפון לפיה עליו לשלם קנסות למרכז לגביית קנסות והוא לא יודע מה מקור החוב. סטודנט מהקליניקה ליווה בירר את הנושא עד תום מול הרשויות וגילה, כי כנגד אותו עובד התקבל פס״ד בהעדר בגין דו״ח משטרה שלא שולם. ביקשנו לעיין בתיק בית המשפט ואכן גילינו, כי ניתן כנגד העובד גזר דין בהעדר ואף הוא חוייב בתשלום קנס מעבר למה שקבוע בתקנות בשל העדרותו מהדיון. מסתבר, כי מדובר בדו״ח שניתן שלא כדין והעובד הגיש בקשה להישפט. בית המשפט קבע דיון, ושלח לו זימון לדיון לכתובת שבה הפסיק להתגורר. מדובר בכתובת הרשומה במשרד הפנים שהעובד לא ידע כי עליו לעדכנה. הקליניקה ביררה עם העובד מה מקור הדו״ח ומסתבר כי במפגש עם השוטר נטען בפניו שהרכב בו הוא נוסע איננו מורשה למרות שהעובד החזיק רישיון רכב עדכני שהאגרה בו שולמה ואף עבר מבחן משרד הרישוי בהצלחה. אלא שהשוטר טען, כי במערכת המשטרתית לא מופיע כי הרכב עבר מבחן רישוי ומבחינתו העובד ביצע עבירה. לאחר שהשתכנענו כי נעשה לעובד הזר עוול גדול פנינו לבית המשפט שגזר את דינו וביקשנו ביטול פס״ד בטענה כי ההמצאה לא היתה כדין וגם אם היתה כזו הרי שהותרת גזר הדין על כנו יש בה כדי לגרום לעיוות דין. בית המשפט הורה למדינה להשיב עד יום 11/08/23. טרם הוגשה תשובת המדינה.

- **מעמד לפלסטינית קורבן עבירות מין:** אל הקליניקה פנתה פלסטינית ילידת שנת 1999 בתו של סייען, ממנו התייתמה בגיל שנתיים, ושהתה משך מרבית שנות הנעורים שלה במוסדות לנערות בסיכון. הלקוחה היא גם קורבן לעברות מין שביצע בה בן דודה בשטחים בהיותה ילדה קטנה. משך שנים היא שהתה בתנאי הזנחה גם כאשר הוחזרה לאמה הביולוגית שלא דאגה לצרכיה. בהמשך היא אובחנה עם בעיות התפתחויות קשות. בתקופות מסוימות היא חיה ברחוב והדרדרה לעיסוק בזנות. עתירה לבג״ץ לא הניבה את התוצאה הרצויה ונעשתה פניה לועדה ההומניטארית של משרד הפנים לפני שנים שככל הנראה לא טופלה. בשל העובדה שהיא אינה חיה חיים נורמטיביים, הקשר עם הלקוחה הוא מאתגר. ואולם, לאחר ניסיונות רבים הצלחנו להיפגש עם הלקוחה להחתימה על טפסים חדשים על מנת לסייע בהנפקת היתר.
- **מעמד לטרנסית פלסטינית:** בחורה טרנסית שהועסקה בעבר בזנות הותקפה בשעות לילה ברחוב תקיפה שגרמה לה פציעה. המשטרה סגרה את התיק ולא אספה ראיות. האישה פנתה אלינו וביקשה בעיקר טיפול במעמדה ואגב כך בסוגיית התקיפה. נודע לנו אגב השיחה כי היא הועסקה בזנות ועל כן עמלים בימים אלה לבקש עבורה הכרה כקורבן סחר בזנות. האגודה לזכויות האזרח מייצגים את הלקוחה בנושא הסדרת מעמדה במדינה ובכלל זה עתידים להגיש עתירה ככל שהועדה ההומניטרית לא תעניק לה מעמד במדינה. מדובר במי שנולדה בירושלים ואולם אמה ברחה מבית אביה בעודנה תינוקת ורשמה אותה במרשם האוכלוסין הפלסטיני. לאחרונה פנתה אלינו בבקשה לסייע לה בהנפקת כרטיס מגנטי על מנת שתוכל לעבוד. אלא שהנפקת הכרטיס מחייבת הוצאת תעודת זהות פלסטינית והנ״ל חוששת מהגעה לשטחים להנפקת תעודת זהות בשל זהותה המינית. בימים אלה אנו מנסים לפעול להנפיק לה כרטיס מגנטי מטעם המנהל האזרחי בשטחים, שמיועד להקל על פתיחת חשבון בנק ומציאת מקום עבודה, ללא צורך בהגעה לשטחים. במקביל נפעל מול הבנקים בקבלת אישור מיוחד לפתיחת חשבון בנק ללא צורך בכרטיס מגנטי בשל עניינה החריג.
- **היתר שהייה לפלסטיני מהקהילה הלהט״בית:** בחור פלסטיני מהקהילה הלהט״בית שהה משך שנים במדינה ללא היתר. הנ״ל נוצל מינית בהיותו צעיר והועסק בזנות. בהמשך התדרדר לסמים נעצר כמה

פעמים וריצה עונש מאסר בפועל. בשלב מסויים החליט לחזור לשטחים ולהינשא כדי "לנקות את שמו". אלא שהורי הכלה גילו את עברו, תקפו אותו ואילצו אותו לגרש את אשתו. הנ"ל חזר בלית ברירה למדינה ושוהה כיום ללא מעמד. במאי 2023 הצליחה הקליניקה להנפיק לו היתר שהייה זמני של 6 חודשים וכעת פועלת להכיר בו כקורבן סחר בשל עברו וניצולו מינית.

- **היתר שהייה ללה"ט פלסטני (12/22):** הקליניקה מייצגת גבר להט"ב פלסטיני שדבר נטייתו המינית התגלה לאחר שנעצר על ידי המשטרה הפלסטינית שחיטטה בטלפון הנייד שלו וגילתה את דבר נטייתו המינית מתמונות אינטימיות שהיו בטלפון עם בן זוגו. משפחתו התנו את חזרתו לבית בנישואים לאישה. בעקבות כך ברח הלקוח למדינה והקליניקה מסייעת לו מאז בהנפקת היתרי שהייה מתחדשים שמאפשרים לו להתנייד ולעבוד במדינה ללא חשש ממעצר.
- **הפסקת עבודת עובדת זרה בשל אלימות שהפעילו עליה בני משפחת המטופל:** עובדת זרה ששוהה במדינה מזה 10 שנים הותקפה על ידי בני משפחת המטופל. כתוצאה מכך היא פוטרה מעבודתה ונאלצה לעבוד כעובדת מחליפה עניין שעלול להשליך בעתיד על בקשתה לקבל היתר לשהות במדינה לתקופה נוספת מעבר למה שהחוק מאפשר. משרד הפנים טרם החליט להפסיק להעניק לה אשרות שהייה. הקליניקה מלווה את העובדת במטרה לאפשר באופן חריג הארכת משך שהייתה במדינה שכן אלמלא תקיפתה ופיטוריה סביר להניח כי היא היתה זוכה להארכת נוספת לתקופת שהייתה כעובדת קבועה.
- **בקשה להיתר עבור פלסטינית השוהה במדינה שלא כדין וחוששת לחזור לשטחים:** צעירה פלסטינית שהשתתפה במסיבת ריקודים במקום שנטען כי הוא קדוש (נבי-מוסא)הותקפה והופצה תמונתה ברשתות החברתיות כי היא פגעה בקדושת המקום. בנוסף, בהיותה קטינה, עברה הבחורה לגור בחו"ל יחד עם אמה בשל תקיפה מינית מצד אביה וגילוי העניין העמיד את חייה בסכנה בשל כעס משפחת אביה. בשלב מסויים עלו יחסיה עם אמה על שרטון והיא החליטה לחזור לשטחים לאחר שנים שבהם התגוררה בשוודיה וקיבלה מעמד. במהלך שהותה ארעה התקרית במקום הקדוש ולכן היא ברחה לישראל. הקליניקה סייעה ללקוחה להנפיק היתר, אולם בקשתה נדחתה במרץ 2023 בטענה כי באפשרותה לחזור לחו"ל וכי חזרתה לשטחים נעשתה מרצונה. הצעירה החליטה לא להילחם משפטית ושוקלת חזרה לחו"ל היכן מובטחים לה חיים שקטים יותר מישראל ומהשטחים.
- **ביטול מניעה בטחונית לפלסטינית שמנועה מזה שנים לצאת את גבולות המדינה**
- (המשך טיפול): פלסטינית תושבת רמאללה פנתה לקליניקה וביקשה לאפשר לה לטוס לחו"ל לבקר את בנה שלומד בצרפת אותו לא ראתה מלפני 4 שנים מאז נסע ללימודיו. האישה גילתה במקרה כי היא מנועה לצאת את המדינה על אף שהרשויות מאפשרות לה לבקר את בעלה בכלא הישראלי. הקליניקה הגישה עתירה מנהלית בפני בית המשפט המחוזי בירושלים. בדיון שהיה בחודש דצמבר, 2022 בית המשפט עיין בחומר הסודי צמצם לבקשתנו את היקפו אך קבע כי עמדת רשויות הביטחון למנוע מהעותרת לנסוע הנה מצדקת. לאחר הדיון ביקשנו הוצאות משפט, כי אלמלא העתירה המדינה לא היתה משיבה לעותרת ובית המשפט פסק 2500 ש"ח הוצאות משפט.

II. <u>דיירות מוגנת</u>

המשך טיפול: הקליניקה עוסקת מזה שנים רבות בזכות לדיור ובמיוחד בזכויות הדיירים המוגנים בנכסי רשות הפיתוח בחיפה ובעכו, בין בדרך של ייצוג פרטני ובין בעיסוק בסוגיות רוחב, כמו גם מעמדם של נכסי נפקדים. בשנת הלימודים תשפ״ג המשיכה הקליניקה לייצג משפחה שנטען כי היא נטשה את הנכס ויש לפנותה. בחודש אוקטובר 2022 דן בית המשפט המחוזי בבקשת בעל הנכס לאפשר לו להסתיר מעיני הדיירים דו״ח חוקר פרטי אותו יסכים לחשוף רק בסוף עדות הנתבעים. בית המשפט הגיע להסדר שאיננו מאפשר זאת, לפיו התובע יגיש התצהיר בטרם עדות הנתבעים ביום הדיון ולא כפי שביקש. דיון הוכחות נקבע לשנת 2024. התיק עבר לסיוע המשפטי להמשך ייצוג בשל בעיות אתיות שהתעוררו אגב הייצוג.

III. <u>פרויקט כלואים</u>

- **המתכונת הראויה לדיון בעתירות כלואים**: הקליניקה עוסקת בשאלת גישת אסירים לערכאות, בשל העובדה שהתנאים שבהם נלקחים ושוהים אסירים לצורך דיון בערכאות משפטיות הם תנאים בלתי ראויים וקשים, דבר שפוגע בזכותם לכבוד, ובשל העובדה שרבים מוותרים על נוכחות בדיונים, פגיעה גם בזכותם להליך הוגן. דו״ח מפורט של ועדה ציבורית שהוקמה לפני עשור לצורך דיון בסוגיה, לא יושמה ולפיכך למעשה המצב נותר כפי שהיה. במהלך השנה שני סטודנטים עסקו במיפוי הבעיות שהיו בזמן כתיבת הדו״ח והשוואת המצב להיום על מנת לבדוק מידת יישום הדו״ח והפקת לקחים. הוכנה טיוטה ראשונית שהעבודה עליה תימשך בשנת הלימודים הבאה.

- **בקשה לדיון חוזר בשאלת שחרורו המוקדם של אסיר פלילי פלסטיני תושב השטחים**

אסיר פלילי פלסטיני תושב השטחים עם מוגבלות שכלית קוגניטיבית קלה עתר לשחרורו המוקדם בחלוף שני שליש מתקופת המאסר שהטיל בית המשפט עליו בגין עברות שוד מזויין. ועדת השחרורים דחתה בקשתו לשחרור מוקדם בטענה כי הוא מסוכן משלא עשה טיפול בכלא. שב״ס איננו מעניק טיפול סוציאלי לפלסטינים שאינם תושבי המדינה בכמה בתי סוהר. החוק מאפשר לאסיר לשוב ולפנות לוועדת השחרורים ולעתור לשחרורו המוקדם בחלוף 6 חודשים לאחר דחיית בקשתו הראשונה, באם חל שינוי נסיבות המצדיק זאת. הקליניקה פנתה לוועדה והגישה בקשה לדיון חוזר ובה טענה כי מהאסיר נמנע לגשת לטיפול בכלא בשל מוצאו ואין לזקוף הדבר לחובתו. עוד נטען, כי בתו של האסיר עברה תאונת דרכים והטיפול בה כרוך בעלויות כספיות ושחרור האסיר יכול לסייע בפרנסת המשפחה. לוועדה הוגשה תוכנית שיקום פרטית טיפולית לאסיר במקום מגוריו בשטחים והושג מקום עבודה שהיה מוכן להעסיק אותו באם ישוחרר. **בחודש יולי, 2023** וועדת השחרורים דחתה את בקשתנו וקבעה, כי לא חל שינוי בנסיבות המצדיק שקילה מחודשת לשאלת שחרורו המוקדם של האסיר ומתן דיון נוסף.

IV. <u>בקשת במאי פלסטיני לעיין במסמך היסטורי בארכיון בנוגע לתושבי העיר חיפה טרם שנת 1948</u>

במאי פלסטיני ידוע אזרח המדינה (ניזאר חסן) כתב תסריט לסרט על העיר חיפה טרם הנכבה – מלחמת 1948 – והחל לביים אותו. הנ״ל פנה לארכיון העיר חיפה וביקש לעיין בסקר אוכלוסין שנערך בעיר. אלא שהעיריה לא נתנה לו תשובה ברורה והפנתה אותו מגורם לגורם. בקשה שהגיש לפי חוק חופש המידע לא נענתה אף היא. לאחר מספר פניות מטעם הקליניקה (החל מחודש פברואר 2023 ועד לחודש

יוני2023) והכנת טיוטה עתירה לפי חוק חופש המידע, נמסר לנו מעיריית חיפה, כי החומר הועבר לארכיון המדינה וכי הוגשה בקשה לסריקתו בהקדם בשל העיכוב שחל בטיפול בבקשת הבמאי. הקליניקה ממשיכה לייצג את הבמאי מול ארכיון המדינה ובתוך כך ביקשה להבין מעיריית חיפה מתי ומדוע הועבר החומר למקום אחר כאשר תלויה ועומדת בקשת עיון בו שלא טופלה. יצויין, כי מדובר במסמך שהיסטוריון ישראלי עשה בו שימוש והוצג לעיונו. משיחה שלנו עם אותו היסטוריון הוא טען, כי מצא אותו בפח אשפה!

<u>קורבנות עבירה</u>

אישה פלסטינית אזרחית המדינה היתה משך שנים קורבן עברות מין קשות מצד אביה. לימים הוא הועמד לדין וריצה עונש ממנו שוחרר בחלוף 9 שנים. כעת הבחורה מבקשת לעיין בתיק החקירה ולקבל לידיה חומרים מתוך התיק הנוגעים אליה לצורך כתיבת ספר. הקליניקה שוקדת על בקשת עיון בתיק שתוגש בשמה לבית המשפט שגזר את דינו של האבא. הפרקליטות מצדה השיבה לקליניקה, כי לא תתנגד באופן מלא לבקשה ואולם עליה לקבל אישור בית המשפט לאפשר העברת חומרים מהתיק שהתנהל בדלתיים סגורות בשל אופיו. בקשה לעיון בחומר תוגש לאחר תום הפגרה (ספטמבר 2023).

V. <u>מחקר, כנסים, והרצאות</u>

- Abeer Baker, ״Israel׳s Supreme Court rarely favours Palestinians. Under reforms, it never will״, in **Middile East Eye** (On-line), June 2023
- Rafah Anabtawi, Iman Jabbour, Abeer Baker "Femicide in Palestinian Society״ The Routledge International Handbook on Femicide and Feminicide, **(ed. Myrna Dawsonm Saide, Mobayed Vega).**

מנהלת הקליניקה, עו״ד עביר בכר השתתפה במספר פנלים וכנסים בענייני זכויות אדם:

- 09/22: הרצאה און-ליין לעורכות דין מהעולם הערבי בנושא התמודדות עורכות הדין עם אתגרי החיים האישיים והמקצועים בעולם פטריארכאלי
- 12/22: הרצאה לסטודנטים ״מאוניברטה בעם״ בחיפה בנושא עריכת דין לשינוי חברתי;
- 12/22: הרצאה און-ליין בשפה הערבית על זכויות נפגעי עבירות מין ורצח בהזמנה כייאן - ארגון פמיניסטי
- 02/23: פנל בכנס קלינאים על התמודדות קליניאי עם מתקפות פוליטיות;
- 02/23: פנל בהשתתפות משפטנים מהעולם הערבי בו הצגתי את עיקר הרפורמה המשפטית והחקיקה הגזענית/מפלה כפי שהשתקפה מעיקרי ההסכם הקואליציוני
- 03/23: הרצאה לעורכי דין ערבים צעירים בנושא זיקת סגויות העולות במעצר לתקופת המאסר וריצוי העונש
- 04/23: השתתפות בכנס השנתי של משפט וחברה בפנל על הליכי גידושר מאחה. כותרת ההרצאה שלי היתה על גישור בהליכי טיפול בעבירות אלמ״ב בחברה הערבית

- 06/23 : השתתפות בפנל משפטניות ערביות ביום עיון בחלוף שנתיים על מבצע שומר חומות. הפנל יערך ביוזמת תנועה פמיניסטית בשם "חלקאת ניסאייה" – סדרות ארוח נשים.
- 06/23 : השתתפות בפנל דיון על הסרט "שני ילדים ביום" המתעד את חווית המעצר של קטינים פלסטינים בשטחים הכבושים ; בהזמנה מטעם האגודה לזכויות האזרח ופסטיבל סולידריות.
- 05/23 : נטילת חלק בהעלאת המודעות בקרב הציבור הערבי באמצעות סרטון הסבר על השלכות הרפורמה המשפטית על האוכלוסייה הערבית
- ראיונות ופודקאסטים של פרשנות משפטית בתקשורת הערבית בנושאי הרפורמה המשפטית ונושאים משפטיים אחרים שעל סדר היום. כתיבה משפטית בשפה הערבית בנושאים הנוגעים לזכויות אדם, הרפורמה המשפטית וזכויות כלואים בבלוג אישי "קדאא ומיש קדאר" – قضاء ومش قدر ובפלטפורמות שונות בעולם הערבי

הקליניקה למשפט ומדיניות חינוך

מנחה קליני: עו"ד הרן רייכמן

מנחה אקדמית: ד"ר תמי הראל בן שחר

הקליניקה למשפט ומדיניות חינוך סיימה את שנתה ה-12 לפעולתה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה, והינה כיום הגורם המשפטי המוביל בישראל במאבק החברתי והמשפטי למען שוויון הזדמנויות בחינוך. בשנים מאז הקמתה צברה הקליניקה מומחיות וניסיון בתחום המשפט ומדיניות החינוך.

הקליניקה מטפלת בפניות מגוונות, ובהן: הפליה במערכת החינוך, פגיעה בזכות לחינוך חינם, אי מימוש זכויות בחינוך מיוחד, מיונים אסורים לבתי ספר, הרחקת תלמידים, ועוד. הפונים לקליניקה מגיעים מכל מגוון האוכלוסיות בחברה הישראלית – חילוניים, חרדים, דתיים וערבים, כאשר דגש מיוחד ניתן על הטיפול באוכלוסיות מוחלשות ובתיקים בהם ישנה השפעה על ציבור רחב בדגש על אותן אוכלוסיות ש"קולן לא נשמע".

הקליניקה מפעילה "מוקד לשוויון הזדמנויות בחינוך", הפעיל לאורך כל השנה בפניות לקליניקה באמצעות דואר אלקטרוני, דף פייסבוק ופניות ישירות לעו"ד הרן רייכמן. מרבית הפניות מגיעות דרך המלצות בעקבות המוניטין שרכשה לה הקליניקה. כמו כן מגיעות פניות מארגונים חברתיים אחרים. מדי שנה, החל מהמחצית השנייה של חודש אוגוסט ועד אמצע חודש ספטמבר מופעל קו חם טלפוני לפניות הורים ותלמידים, אותו אנו מפרסמים באמצעות רשתות חברתיות.

בשנת הלימודים תשפ"ג השתתפו בקליניקה 15 סטודנטים שטיפלו בכ-150 פניות ובאלפי לקוחות. בין היתר מטפלת הקליניקה בתיקי הדגל הבאים:

I. <u>הזכות לחינוך של מבקשי מקלט, וסגרגציה של מבקשי מקלט</u>

במהלך השנים האחרונות הובילה הקליניקה מספר הליכים משפטיים כדי לכפות על רשויות מקומיות לקיים את חוק לימוד חובה ולהבטיח חינוך רשמי חינם לילדי מבקשי מקלט החל מגיל 3 ובמוסדות חינוך אינטגרטיביים. במהלך השנה הנוכחית ליווינו מספר ילדי מבקשי מקלט בסוגיות שונות החל מאי טיפול בתלונה על פגיעה מינית בבית ספר, שיבוץ תלמידים, ליווי בהליכי חינוך מיוחד ועוד.

התיק המרכזי בו אנו עוסקים מזה מספר שנים הוא העתירה כנגד הסגרגרציה של **מבקשי מקלט במוסדות חינוך** בתל אביב. על אף שעיריית תל אביב נתפסת (בצדק יחסי) כעירייה הפועלת למען מבקשי המקלט ככל שמדובר בחינוך, העירייה מקיימת מסגרות נפרדות למבקשי מקלט—כלומר מוסדות בהם התלמידים כולם הם ילדים מבקשי מקלט. ההפרדה מתקיימת באופן גורף בגני הילדים וכן בקרב הרוב הגדול של ילדי מבקשי מקלט בגילאי בית הספר היסודי. מדיניות הפרדה זו מובילה לנזק חינוכי עצום לילדי מבקשי המקלט, המתגברת בהעדר תמיכה מדינתית לטיפול בחסכים הסביבתיים עימם הם מגיעים למערכת החינוך. בחודש אוגוסט 2021 הגשנו עתירה (ביחד עם האגודה לזכויות האזרח) בשם כ-350 מבקשי מקלט וכן בשם אזרחים ישראליים, חברי מועצת עיר וארגונים (א.ס.ף, האגודה לזכויות האזרח, ספריית לוינסקי) כנגד מדיניות ההפרדה הגזעית במוסדות החינוך בעיר. שבי תל אביב, מספר חברי מועצת עיר ומספר ארגונים עם הזמן נוספו כ-300 מבקשי מקלט נוספים לעתירה.

ביום 26.7.22 ניתן פסק הדין מאכזב בו דחה בית המשפט את העתירה וקרא לרשויות להיות נדיבות בבקשות העברה של תלמידים מבקשי מקלט (מבלי שמורה על מימון הסעות לשם כך). פסק הדין לא התמודד עם טענותינו המהותיות ובראשן האיסור המשפטי לקיום מסגרות "נפרדות ושוות". בית המשפט אף התעלם במופגן מהעובדות הברורות לפיהן קיומן של מסגרות נפרדות אינן גזירת גורל אלא מדיניות מכוונת של העירייה בשיתוף משרד החינוך.

בחודש נובמבר 2022 הגשנו ערעור לבית המשפט העליון כנגד החלטת בית המשפט. בערעור טענו שבית המשפט התעלם מהסוגייה המרכזית, כלומר החוקיות של המדיניות המכוונת של "נפרד ושווה", שמנוגדת להוראות הפרוצדורליות הקבועות בתקנות הרישום, ומתעלמת מהנזקים החינוכיים האדירים שגורמת ההפרדה למבקשי המקלט.

לקראת הדיון שהתקיים בחודש יוני 2023 הודיעו המדינה ועיריית תל אביב על הסכמה לפיילוט במסגרתו בשנתיים הקרובות יועברו קרוב ל-100 ילדים בכיתות א' ב' למוסדות חינוך בצפון העיר תוך מימון הסעות וליווי. במקביל הודיעו על תהליך של חיזוק ותמיכה בבתי הספר הנפרדים, לטובתם של הילדים שממשיכים ללמוד בסגרגציה. הפיילוט ילווה במעקב פדגוגי לקראת השנים קדימה. אנו סברנו כי הפיילוט מצומצם מדי וכי ככלל אין מקום לבחינה האם מימוש הזכות לשוויון היא אפקטיבית או לא. בית המשפט החליט לאפשר את קיום הפיילוט במתכונתו ולהיות במעקב. אנו מלווים את התהליך מקרוב ונחושים להמשך המאבק עד ההצלחה המלאה.

מקלט לקרבנות אלימות מבקשות מקלט בעוספיה - מזה מספר שנים אנו מסייעים פעם אחר פעם לילדים של נשים מבקשות מקלט השוהות במקלט לנשים קרבנות אלימות בעוספיה, ברישום ילדיהם למערכת החינוך בחיפה. הבקשות נועדו לאפשר לילדים ללמוד בשפה העברית (שפה בה למדו הילדים קודם לכן והיא שפה שימושית בבתים) ולא בערבית, כפי שהלימודים מתנהלים בעוספיה. כמו בכל שנה בשנים האחרונות, בקיץ האחרון טיפלנו במספר מקרים, שכולם נפתרו בהצלחה והילדים שובצו בבתי ספר בחיפה, אולם למרבה הצער העיריה אינה מקיימת מדיניות מסודרת בנושא שתמנע מקרים אלה מלכתחילה.

II. <u>המשבר החוקתי</u>

חופש הביטוי - בסמוך לאחר תחילת המחאה הציבורית הרחבה כנגד ההפיכה המשטרית יצא מכתב מטעם האחראית על המשמעת במשרד החינוך לעובדי הוראה המעביר מסר של השתקה ואיסור על יציאה של מורים להפגנות. בעקבות כך נשלח מכתב מטעם הקליניקה המבהיר כי מדובר במכתב מטעה משפטית ופוגע בחופש הביטוי באופן לא חוקי. עו"ד רייכמן אף העביר הרצאה ומייעץ לעובדי הוראה לאורך המשבר בדבר זכויותיהם להפגין במרחב הציבורי ולנהל דיון ולהביע דעתם ללא מורא במיוחד בסוגיות פוליטיות (שאינן מפלגתיות).

תכניות גפ"ן – הקליניקה בשיתוף האגודה לזכויות האזרח מטפלת בתיק "פורום המשפחות השכולות", לאחר שמשרד החינוך החליט להוציא את התכנית מרשימת גפ"ן (רשימת תכניות לימוד חיצוניות במימון משרד החינוך, שבתי ספר יכולים לבחור מתוכה) ואף אסר כליל על כניסת התכנית למוסדות חינוך. במכתב הערעור הובהר כי ההחלטה התקבלה ללא תשתית עובדתית כלשהי ותוך התעלמות מכך שהתכנית פועלת בהצלחה מזה

5 שנים, כי ההחלטה נובעת משיקולים זרים ופוגעת בזכויות יסוד בחינוך. אנו נמתין למענה ובמידת הצורך תוגש עתירה.

III. <u>תשלומי הורים</u>

א. <u>רבבה: הסיפור שאינו נגמר</u>

מאז שנת 2017 מטפלת הקליניקה בנושא גביית תשלומי הורים שלא כדין באולפנת רבבה, במעמד רשמי ממלכתי, השייכת לרשת נעם צביה. האולפנה גובה מההורים תשלומים בסך 3000-4000 ₪ בשנה, עבור שעות תכנית לימודים נוספת והפעלת בית הספר בשעות אחר הצהריים. אלא שעולה שבית הספר אינו משתמש במשאבים הללו כדי לספק את שעות הלימודים הנוספות. בעקבות עתירה שהוגשה ב2018 על ידי הקליניקה נערך דוח בקרה בבית הספר שנוגע לשנת הלימודים תשע״ז, והמדינה הורתה על החזר כספים שנגבו ביתר או לא סופקו בגינם שירותים בסך של 1100 ₪ לכל תלמידה.

לאחר מכן שבנו ופנינו למשרד החינוך על מנת שיערוך בדיקות לגבי שנים נוספות, פניות שלא זכו למענה. במקביל, ערכנו חוות דעת מומחה עם מומחית בתחום תקצוב בתי הספר המוכיחה כי גם חלקים מתקצוב משרד החינוך המיועד לשעות הוראה אינו מגיע לתלמידות.

בחודש מרץ 2021 הגשנו עתירה חדשה (עת״מ 15113-03-21). בה אנו דורשים להשיב את מלוא תשלומי התל״ן בשנים תשע״ז-תש״פ. העתירה גובתה בתצהיר מאת ד״ר דני גרוסמן, מי שהיה עד לא מזמן רפרנט תשלומי הורים במחוזות מנח״י וירושלים וכן רפרנט תשלומי הורים בוועדת הייחודיים. התצהיר של גרוסמן תמך בטענותינו בעתירה והוא בעל חשיבות גדולה כדי להקנות אמינות לטענותינו בבית המשפט ובציבור. ראו כתבה בעניין. נוכח הודעת המדינה כי תתקיים בדיקה חדשה בנוגע לגבייה נמחקה שוב העתירה תחת התחייבות המדינה לסיים את ההליך בחודש דצמבר 2021.

לצערנו, משרד החינוך לא עמד בזמנים שהתחייב להם ובחודש מרץ הגשנו בקשה לפי פקודת בזיון בית משפט. לשמחתנו בחודש מאי הוגשה תגובת המדינה הקובעת כי חלק מהגבייה עבור תל״ן בחטיבת הביניים ו99% מהגבייה עבור תל״ן בחטיבה העליונה נגבו שלא כדין (ואף לא נוצלו כל כספי המדינה). בעקבות פנייתנו אף הובהרה חובת הישיבה להשיב את הכספים.

אף על פי כן הישיבה לא השיבה את הכספים ואף הגישה עתירה נגד משרד החינוך נוכח ההחלטה החדשה. להפתעתנו משרד החינוך חזר בו שוב מההחלטה וביקש לבחון אותה שוב. אנו פנינו שוב למשרד בדרישה לקבל החלטה מעודכנת אך טרם התקבל מענה. משלא התקבל מענה **הוגשה בקשה חדשה ב11.8.23 לפי פקודת בזיון בית משפט.**

ב. <u>תיק אזרחי בתביעה לחוב קצוב בבית משפט</u>

במהלך שנה קודמת ייעצנו לזוג הורים אשר בשל מצבם הכלכלי הם הודיעו לרשות ולמוסדות החינוך בקצרין שאינם יכולים לשלם את תשלומי ההורים. על אף היות התשלומים תשלומי רשות, העיריה הגישה כנגדם תביעה לסכום קצוב בהוצאה לפועל. בעקבות כך, הגשנו התנגדות לבית המשפט השלום בתל אביב שהתקבלה והתיק עבר לדיון מהיר ולניהול כתיק אזרחי רגיל. לאחר ההחלטה זנחה העיירה את התביעה והיא נמחקה.

IV. <u>ילדים חולים</u>

ילדים חולים הם תלמידים הנעדרים ממסגרות חינוך לתקופות העולות על 21 יום בשל מחלה. שירות החינוך לילדים חולים, הקבוע בחוק חינוך לילדים חולים, הופרט על ידי משרד החינוך וטופל משך שנים על ידי זכיין – "קדימה מדע". בעקבות מהלכי הקליניקה ומטה המאבק למען ילדים חולים השירות הוחזר למדינה ואנו מלווים הורים ואת מטה המאבק בטיפול בפניות אישיות (כ-20 מתחילת השנה) וכן בשיח קבוע עם משרד החינוך.

תקנות חוק חינוך חינם לילדים חולים – בעקבות עתירה בה זכינו לפני מספר שנים קידם משרד החינוך תקנות לפי חוק חינוך חינם לילדים חולים. התקנות התעכבו ולאחר העברת השירות למשרד החינוך תוקנו מחדש אך עדין לא נערך דיון בהן בוועדת החינוך של הכנסת. אנו פועלים למול ועדת החינוך והמשרד כדי שיעלה דיון בתקנות.

התניית טיפול בחתימה על הסכמה לחקירת רופא מטפל – בשבועות האחרונים הוציא משרד החינוך טופס ויתור על סודיות חדש בו נכללת הדרישה לחתום על הסכמה כי במקרים מתאימים נציגי המשרד ישוחחו עם הרופא המטפל. מטרת הסעיף הייתה לזהות מקרים חריגים בהם ניתנים אישורים לקבלת שירות ילד חולה במקרים שאינם מתאימים, על פי משרד החינוך (בעיקר ילדים עם בעיות נפשיות). הורים שסירבו לחתום על הסעיף קיבלו הודעה שלא יינתן להם שירות. במכתב טרם עתירה ששלחנו הבהרנו שהדרישה לאפשר לנציגי המשרד לשוחח עם הרופא המטפל היא בלתי חוקתית כי היא פוגעת באופן בלתי מידתי בזכות לפרטיות וחסיון המידע הרפואי, כי לא מוכר הליך של "חקירת רופאים", כי הדרישה נוגדת את הקוד האתי של הרופאים וכמובן הבהרנו ששליחת זכות חוקתית לחינוך בלא טעם קונקרטי לא יכולה לעמוד. בעקבות הפנייה ולחץ ציבורי **חזר בו המשרד מדרישה זו.**

V. <u>המאבק לממלכתיות החינוך החרדי</u>

א. התקנת חוזר מנכ"ל לחינוך הממלכתי חרדי

הקליניקה מלווה מזה מספר שנים קבוצות של הורים המבקשים להוביל לפתיחת מוסדות חינוך ממלכתיים חרדיים (ממ"ח), שכמותם הוקמו כבר למעלה מ-70 בתי ספר ולמעלה מ-150 גנים ברחבי הארץ. בתי ספר אלה מבטיחים בצורה הטובה ביותר את השתלבותם של צעירים חרדיים בשוק התעסוקה ובחברה הישראלית, באמצעות לימוד תכנית היסוד הממלכתית, לצד כיבוד אורח חייהם של החרדים.

בעקבות דחיית עתירה מינהלית, וכן ערעור מינהלי שהוגשו על ידי הקליניקה ב-2019 (פרשת מנור) פנינו בשם התארגנות הורים וארגונים בצירוף חוות דעת מומחים לשר החינוך בכדי שיקבע נהלים לפתיחת מוסדות חינוך ממלכתיים חרדיים בחוזר מנכ"ל כך שתמנע האפשרויות מכל רשות מקומית למנוע את זכותם של תלמידים חרדים לחינוך. **בערוב ימיה של הממשלה היוצאת (בחודש נובמבר 2022) הותקן חוזר מנכ"ל המסדיר את פעילות החינוך הממלכתי חרדי ולמעשה מחייב רשויות מקומיות לפתוח מוסדות מותאמים במקומות בהם יש צורך או להסיע ילדים למוסדות חינוך סמוכים.**

ב. מוסדות ממלכתיים חרדיים – צפת

בחודש אוקטובר 2022 הגשנו עתירה **(עת"מ 15098-08-22)** בשם למעלה מ-80 הורים חרדים המתגוררים בצפת לחייב את עיריית צפת ומשרד החינוך לפתוח מוסד חינוכי ממלכתי חרדי לבנות "מוסדות בית יעקב יידיש" בצפת. בבסיס העתירה עומדת הטענה כי אבן הנגף להקמת מוסד חינוך ממלכתי חרדי בפרשת מנור (כפי שהוצגה והתקבלה בבית המשפט) נגעה למספר התלמידים, ואילו אין ספק שיש די תלמידות המבקשות ללמוד בבית ספר ממ"ח בצפת.

עתירה זו היא מרתקת באשר לטעמנו היא מייצגת בדיוק את האוכלוסיה שלמדינה יש אינטרס להכניס לממלכתי חרדי – ילדות למשפחות חרדיות מובהקות אשר אף מעוניינות שהילדות ילמדו את לימודי הקודש ביידיש אך רוצות ונכונות ללמוד לימודי ליבה ברמה גבוהה תחת הכללים המחמירים והפיקוח של הממלכתי חרדי. בהעדר מוסד חינוך ממלכתי הן הולכות ללימוד בבית ספר יסודי במוסדות לא מוכרים, שאין חולק שאיכות החינוך בו ירוד וזכותן לחינוך הולם נפגעת.

במהלך העתירה הותקן חוזר המנכ"ל כאמור שנתן לה רוח גבית. בעקבות כך הסכימה העירייה להבטיח כי יוקם מוסד חינוך ממלכתי חרדי מותאם תוך 3-4 שנים עם הקמת קריה אקדמית חדשה. בדיון הסכימו להקדים את תאריך ההקמה אם יימצא מקום. העותרים איתרו מבנים מתאימים לטעמנו שיאפשרו פתיחת המוסד החינוכי כבר בשנת הלימודים הבאה, והרשות התחייבה בפני בית המשפט לבדוק זאת.

עם זאת, למעשה לא קודמו מבנים ודרשנו התערבות מבית המשפט. בית המשפט המחוזי החליט לא לחייב הקדמת הקמת המבנים,. אנו שוקלים הגשת ערעור.

ג. הליכי מיון אסורים והפעלת ביקור סדיר במגזר החרדי

לאורך הסמסטר טיפלנו במספר משפחות חרדיות שילדיהן לא התקבלו למוסדות חינוך וייצגנו אותן למול עיריות וועדת הערר. נדגיש שני מקרים עיקריים.

1) עתירה לביטול מבחני מיון ו"ראיונות פסיכולוגיים" למוסדות חינוך חרדיים

הקליניקה מייצגת נערה מבני ברק העולה לכיתה ט' שנדחתה מלימודים במוסד חינוך חרדי לאחר שלא עברה מבחני מיון לימודיים וכן לאור ראיון בו הוגדרה, בין היתר, "תינוקת, דלה מאוד, רמה רגשית נמוכה". בנוסף, משלא נמצא לה בית ספר, רשמו את אותה למוסד ללא רישיון המרוחק מביתה וקולט את "נפלטות המערכת". לאחר שפנייה למשרד החינוך ולוועדת הערר לא צלחה הגשנו עתירה לביטול ההיתר הקיים למוסדות חרדיים לערוך הליכי מיון לימודיים וכן לאסור על עריכת ראיונות פסיכולוגיים כפי שנעשה בעניינה (**עת"מ 5913-11-22** – ירושלים). אנו סבורים כי הזכות לחינוך מותאם נתונה לילד ולהוריו והיא זו המקנה להם לבחור מוסד חינוכי מותאם תרבותית בו מתקיים תקנון המתאים לקהילה החרדית. זכות זו אינה נתונה למוסדות ולכן אין מקום להעניק להם את הזכות למיין תלמידים כלל. גם אם היה ניתן לקרוא לתוך הזכות לחינוך מותאם פרוגרטיבה של מוסדות החינוך למיין תלמידים מבחינת אורחות החיים (כדי להגן על יתר התלמידים/תלמידות) אזי היא אינה יכולה לעמוד בקנה אחד עם מיונים על רקע לימודי או ראיונות החורגים מבחינת אורחות החיים בבית.

לאחר דיון ראשוני בעתירה, בית המשפט דרש מהמדינה להציג את ההבחנה לעניין מיונים לימודיים בין חרדים לתלמידים בחינוך הממלכתי. הוגשו מסמכים. בתגובתנו הראנו כי השיבוץ הנוכחי של התלמידה אסור על פי נהלי משרד החינוך, אולם העירייה לא פעלה בנדון.

לצערנו בית המשפט המחוזי דחה את העתירה ובהעדר ממון פנוי לתשלום הערבון לא הוגש ערעור.

2) פנייה טרם הגשת עתירה בעניין רישום מפלה בשכונות בירושלים

יחד עם האגודה לזכויות האזרח, פנינו למינהל החינוך בירושלים בעקבות קביעת מדיניות רישום המחלקת את ילדי פסגת זאב ונווה יעקב החרדים כך שתוצאות הרישום מבחינות בין מוסדות חינוך לספרדים ואשכנזים. בעקבות הפנייה הוסדר הליך הרישום.

VI. <u>חינוך מיוחד</u>

לפני כשלוש שנים חוקק תיקון 11 לחוק החינוך המיוחד אשר גרם לשינויים משמעותיים בניהול החינוך המיוחד. התיקון היה אמור להוביל להבטחת סל אישי ראוי לכל תלמיד אשר יסייע בידי תלמידים להשתלב בחינוך הרגיל וכן לשנות את הכללים כך שההורים הם אלו שיבחרו את סוג המסגרת החינוכית של ילדיהם (כיתה נפרדת, מוסד חינוכי נפרד, שילוב) במרבית המקרים. אך הקליניקה וארגונים רבים אחרים הצביעו על חששות משמעותיים לפגיעה בזכויות תלמידים כתוצאה מתיקון החוק, ושאף הובילו לכך שהגשנו יחד עם ארגון "בזכות" עתירה לבג"ץ בשם 8 ארגונים (**בג"צ 3754/20 בזכות נ' משרד החינוך**). בעקבות העתירה שופרו ההנחיות, אך נותרו בעיות משמעותיות, ובשנים קודמות הוגשו לבתי המשפט כמה הליכים בשם תלמידים שזכויותיהם לא מומשו במסגרת החוק (לפירוט ראו סיכום שנת תשפ"א).

מאז המצב במערכת החינוך הדרדר עוד יותר וקיים מחסור אדיר במטפלים רפואיים למיניהם. הדבר מוביל לכך כי ילדים אינם מקבלים שירותי חינוך מיוחד להם הם זכאים. אנו מטפלים במספר מקרים כאלו, מעניקים ייעוץ, כותבים בשמם מכתבים כדי לנסות לסייע.

מקרה מעניין אחד בו אנו עוסקים נוגע לילדה לאב חילוני ואימא זרה הגרים בבני ברק ובשל סירוב העירייה לרשום את הילדה, הסובלת ממגבלות התפתחות קשות, למוסד דתי, היא נשלחה לנתניה למוסד שאין בו שירותים המתאימים לצרכיה. דרשנו החזרתה לבני ברק או למקום סמוך לשנה הבאה ודרישתנו התקבלה עקרונית אך טרם שובצה הילדה.

סוגיה נוספת הנמצאת בטיפולנו נוגעת לסירוב עיריית רמת גן להסיע תלמידה עם מוגבלות קוגניטיבית התפתחותית קלה הביתה לאחר סיום הצהרון המתקיים בבית ספרו בטענה כי **הסעות מאוחרות יכולות להנתן רק לילדים עם מוגבלות קשה**. עניין זה עשוי להתפתח לתיק עקרוני.

VII. <u>מועצה מייעצת לחינוך הערבי</u>

בשנת 2017 הגישה הקליניקה עתירה לבג"ץ בה דרשנו משר החינוך ליישם את הוראות **תקנות חינוך ממלכתי (מועצה מייעצת לחינוך הערבי), תשנ"ו-1996** (להלן: **התקנות**) להקמת מועצה מייעצת לחינוך הערבי. למועצה המייעצת חשיבות רבה כדי להביא לתודעת שר החינוך את הצרכים של החינוך הערבי וכן לשם הכרה בזכות התלמידים הערבים לחינוך מותאם שהינו אחד ממרכיביה הבסיסיים של הזכות לחינוך. באותה שנה ניתן פסק דין המעגן את התחייבות המדינה להקים מועצה כזו, ונפסקו לזכותנו הוצאות. לאורך השנים מאז לא חלה התקדמות ואף נאלצנו להגיש בקשה לפי פקודת בזיון בית משפט, שבו בית המשפט נמנע מהתערבות נוכח העובדה כי הדיון התקיים בתקופת בחירות אך קבע כי אין כל נימוק שיש בו כדי להצדיק מדוע לא מינו את חברי המועצה המייעצת. לפני למעלה משנה שבנו ופנינו לבית המשפט בבקשה לפי **פקודת בזיון בית משפט**. המדינה הבטיחה כי הדבר יטופל בהקדם וקיבלה "עידוד" מבית המשפט לעשות כן. עם זאת, היציאה לבחירות הובילה אותנו שוב למבוי סתום

ועיכוב. לאחר הקמת הממשלה פנינו בעניין שוב אך לא קיבלנו מענה. לאחרונה פנינו פעם נוספת ובקשה נוספת לפי פקודת בזיון בית משפט צפויה להיות מוגשת בתחילת ספטמבר.

VIII. <u>מאבק בהדרה</u>– הלחם והחמאה של הקליניקה הוא מאבק בלי מתפשר בהליכי מיון ישירים של תלמידים והדרה על רקע כלכלי. השנה סייענו ללמעלה -10 תלמידים להתקבל למוסדות חינוך במגוון הזרמים (בעיקר המגזר הדתי) לאחר שסורבו בהליכי מיון אסורים. בנוסף זכינו בתיק משפטי בו ביקשה עירייה ביקשה לגבות בהוצאה לפועל תשלומי שהינם תשלומי רשות ולא חובה תוך התעלמות ממצב כלכלי. מקרה אחד נמצא בטיפול כעת.

IX. השוואת תיקצוב מערכת החינוך הממלכתי והממלכתי דתי

אנו התחלנו בשיתוף פעולה עם ארגון "יוזמת המאה" והנהגת ההורים הארצית לקידום שתי סוגיות מרכזיות – הראשונה השוואת תקציבי החינוך הממלכתי לממלכתי דתי, הזוכה לתקצוב יתר ביחס לחינוך הממלכתי. העתירה השניה – יצירת שקיפות מלאה של תקציבי החינוך למוסדות חינוך לרבות רשויות והורים, במטרה לחשוף את הפערים האדירים באופן מלא. לשם כך נערכת בהנחייתנו חוות דעת מקצועית של מר אילן רופין בעניינים אלו. לאחר השלמתה נכתוב מכתב מיצוי הליכים.